

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ

PREZENČNÍ STUDIUM

2013–2015

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Sabina Planíková

**Prvorepublikový ministr financí Alois Rašín a jeho život před i
po první světové válce a jeho měnová reforma**

Praha 2015

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Aleš Bříza

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR

FULL-TIME STUDIES

2013-2015

BACHELOR THESIS

Sabina Planíková

**The first minister of finance in the Czechoslovakia and his life
before and after the WWI and his monetary reform**

Prague 2015

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Aleš Bříza

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Děkuji vedoucímu bakalářské práce panu PhDr. Aleši Břízovi za cenné rady při vypracování mé bakalářské práce. Zejména mu děkuji za trpělivost a profesionalitu.

Anotace

Bakalářská práce pojednává o životě Aloise Rašína. Zabývá se životem Aloise Rašína od 70. let 19. století až do období jeho smrti roku 1923. Konkrétně se specializuje na období jeho věznění, prvotní politickou činnost, období před první světovou válkou a po ní, následně vyhlášením republiky a úřadem ministra financí.

Druhá část pojednává o jeho měnové reformě, kterou zabránil hyperinflaci, když provedl odluku československé měny. Poslední část je věnovaná atentátu, který byl na něj v lednu 1923 spáchán.

Klíčová slova

Alois Rašín, měnová reforma, ministr financí, muži 28. října, proces s „omladinou“, první světová válka, vznik ČSR

Annotation

The thesis deals with the life of Alois Rašín. It describes his life since the 1870s. until his death in 1923. In particular, it's focused on the period of his detention, the initial political activity, the period before the first World War and after it, then the announcement of the Republic and the Office of the Minister of finance.

The second part discusses about his monetary reform, which prevented hyperinflation, when he separated the Czechoslovak currency. The last part is devoted to the assassination, which was committed in January 1923.

Keywords

Alois Rašín, men of 28th October, monetary reform, the emergence of Czechoslovakia, the first World War, the Minister of finance, the process of with "omladina"

ÚVOD	8
1 ŽIVOT ALOISE RAŠÍNA DO SVĚTOVÉ VÁLKY	10
2 SVĚTOVÁ VÁLKA	16
2.1 Situace v Čechách a Mafie	18
3 VĚZENÍ.....	21
4 REVOLUČNÍ ROKY 1917 A 1918.....	24
5 ŘÍJNOVÉ UDÁLOSTI	27
5.1 Vyhlášení republiky	29
5.2 Události po 28. říjnu 1918	32
6 POLITICKÁ ČINNOST	35
6.1 Ministr financí	35
6.2 Měnová reforma	36
6.3 Vláda bez Rašína	40
6.4 Pětka.....	42
6.5 Podruhé v ministerském křesle	44
7 ROK 1923	47
7.1 Rašínův vrah	48
7.2 Rozloučení	49
ZÁVĚR	50
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	51
SEZNAM ZKRATEK	55

ÚVOD

Bakalářskou práci na téma Alois Rašín a jeho měnová reforma jsem si vybrala hlavně proto, že málokdo ví, co se dělo při vzniku republiky. Jaké procesy musely být vykonány, aby nově vzniklý stát mohl fungovat. Kdo vůbec stál za jejím vznikem a co všechno se muselo připravit, aby si český a slovenský národ mohl vyhlásit svůj stát, a tak se vymanit z habsburské nadvlády.

Právě Alois Rašín stál v čele převratu. Svou prací bych se chtěla zaměřit na osobnost tohoto muže, který svou pílí a nezlomnou vůlí dokázal něco, o co se jeho předchůdci pokoušeli, ale nikdy neuspěli. Dle mého názoru by každý z nás měl vědět, jak vznikla naše první republika a kdo se o to zasloužil.

Má práce se zabývá Rašínovým životem před první světovou válkou, kde se zabývám jeho mládím, prvním vězněním, politickou činností, a po ní. Pokusila jsem se nastínit období života českého národohospodáře a ministra financí. Také jsem se zaměřila na jeho největší dílo. U měnové reformy popisuji její průběh a důvody, proč byla vůbec vykonaná a jaké byly její následky na život československého obyvatelstva.

Velkou část práce věnuji období jeho politické činnosti během světové války a hlavně po ní. Kromě již zmíněné měnové reformy jsem se soustředila i na jeho činnost ve funkci ministra financí. Paralelně líčím i okolní události, které se děly během 20. let 20. století. Svou práci zakončuji atentátem, který byl na českého politika spáchán.

Práce nesoucí název *Prvorepublikový ministr financí a jeho život před i po první světové válce a jeho měnová reforma* by měla čtenáři osvětlit život muže, který celý svůj život věnoval práci českému národu. Jeho znalosti napomohly k vybudování nového státu a pomocí měnové reformy dokázaly zajistit, aby mohl fungovat.

Alois Rašín je současníky řazen za člověka, který uzdravil československý stát v období jeho největší krize. Dle mého názoru by Česká republika potřebovala dalšího Aloise Rašína, který by dokázal zmenšit český státní rozpočet a zachránit tak ekonomiku České republiky.

Úvod ukončuji Rašínovými slovy, které pronesl v parlamentě 13. května 1919: „Až jednou se bude psáti historie, jak byl tvořen tento stát, tu věřte mi, (...) že historik bude si

*vybíráti jen ty, (...) kteří se hlásali k velkému heslu římské republiky, kdy byla nejsilnější, k heslu: Salus rei publicae suprema lex esto! Blaho republiky budiž nejvyšším zákonem.*¹

¹ JEŽEK, František. Tři: Knížečka o Dr. Karlu Kramářovi, Dr. Aloisu Rašínovi a Dr. Frant. Lukavském. Praha: Nákladem vlastním, 1936, s. 37

1 ŽIVOT ALOISE RAŠÍNA DO SVĚTOVÉ VÁLKY

V druhé polovině 19. století proběhlo rakousko-uherské vyrovnání². Rakousko prohrálo roku 1866 válku s Pruskem³ a jeho moc se uvnitř císařství oslabila. Z obavy, že by mohla nastat povstání v Uhrách, se císař František Josef I. rozhodl o zřízení autonomie Uher⁴. Parlament schválil 69 článků o vyrovnání⁵ a 8. června 1867 byl císař v Budě korunován uherským králem. Rakouské císařství bylo přejmenováno na Rakousko-Uhersko. Český národ doufal, že císař rozhodne o vyrovnání Čech s Rakouskem⁶. Jedním z pokusů o vyrovnání bylo převezení českých korunovačních klenotů zpátky do Čech⁷. Vyrovnání se neuskutečnilo, i přes návrhy Fundamentálních článků⁸.

² Uhersko se stalo parlamentním demokratickým státem s lidovým zastoupením a odpovědnou vládou a bylo tak zrovnoprávněno s Rakouskem. Oba státy měly společnou celní unii, obchodní dohodu, společnou měnu, poštu a hospodářské vyrovnání. (KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. Překlad Miloslav Korbélik. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2001, 254 s.)

³ Rakousko patřilo do Německého spolku, který byl vytvořen na Vídeňském kongrese roku 1815. Měl sloužit jako náhrada za Svatou říši římskou, která se rozpadla 1806. Spolek byl tvořen územím spadajícím do bývalé Svaté říše římské – Rakousko, Prusko, Bavorsko, Sasko, Hannoversko, Württembersko. V bitvě proti Dánsku získalo Rakousko Holštýnsko a Šlesvicko. Prusko je chtělo odkoupit. Rakousko nesouhlasilo. Došlo k Prusko-rakouské válce, která vyvrcholila 3. července 1866 u Hradce Králové. Rakousko bitvu prohrálo a bylo vytlačeno z německého území, které 600 let mělo pod svou nadvládou, a tak se nemohlo podílet na vytvoření německého státu. (http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C3%A1nsko-n%C4%9Bmeck%C3%A1_v%C3%A1lka)

⁴ Porážkou u Hradce Králové se centralizovaný rakouský stát nemohl déle udržovat na jakési bilanci mezi absolutismem a konstitucionalismem. Nutné bylo udělat změny. O svá práva se nejambiciózněji přihlásili Maďaři. Po několika dnech byly přijaty návrhy a Uhry se připojili k Rakousku za několika podmínek. První podmínka se týkala panovníka. Ten měl vládnout nad oběma celky. Druhá se pojila s ministerstvy války, obrany, zahraničních věcí a financí. Všechna ministerstva měla sloužit jak Rakousku, tak Uhrám. (LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny zemí Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2.*, opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993., s. 102)

⁵ Nejdůležitější body dohody zaručovaly panovníkovi neomezenou rozhodovací moc nad vojskem a propůjčovaly mu tzv. předschvalovací právo: jeho ministři mohli v parlamentu předkládat návrhy zákonů pouze s jeho svolením. (*Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867-1918 slovem a obrazem*. V Praze: Slovart, 2011, s. 29)

⁶ František Palacký, František Ladislav Rieger a Julius Grégr odjeli roku 1867 do Moskvy. Skrz ruského vládce se snažili upozornit na svá práva. Rakušané to brali spíše za sympatizanství s rusofilstvím. Byla to další věc, která rakouské politiky utvrzovala, že český národ není připraven na autonomii. Stejný ráz měla návštěva Riegera u francouzského císaře Napoleona III.

⁷ Češi, aby upozornili na své tradice a zvyky, masově demonstrovali v Praze během převezení korunovačních klenotů. Podobně na sebe upozornili o rok později, kdy byl položen základní kámen Národního divadla. Všechny tyto manifestace byly nazývány „tábory lidu“.

⁸ Císař potřeboval uklidnit český národ. Roku 1871 se zabýval fundamentálními články, které byly chápány jako podklady pro rakousko-české vyrovnání. České království nemělo být odděleno od Rakouska stejně jako Uhersko (kvůli armádě, měně a zahraniční politice). Měl se ale vytvořit Zemský sněm, který mohl rozhodovat o

Téhož roku se narodil budoucí československý politik, ministr financí a národohospodář Alois Rašín⁹. Narodil se jako deváté dítě Františku a Františce Rašínovým. Svá dětská léta prožil v Nechanicích, kde navštěvoval obecní školu, pak nastoupil do gymnázia v Novém Bydžově. Kvůli jazykovým nedostatkům přestoupil do německého gymnázia v Broumově. Střední školu dodělal nakonec až v Hradci Králové, kde složil roku 1886 maturitní zkoušku.¹⁰

Po maturitní zkoušce se odstěhoval do Prahy a začal navštěvovat pražskou Karlo-Ferdinandovu univerzitu¹¹, kde studoval nejprve medicínu¹², ale kvůli špatnému zdravotnímu stavu přestoupil na práva. Už v prvopočátcích svého vysokoškolského studia ho zaujaly studijní spolky, zejména Slavie¹³, do které také vstoupil.

Nejvíce se zajímal o pokrokařské hnutí¹⁴. Přes své specifické charisma se neúčastnil horlivých debat, spíše stál v pozadí. To se změnilo po absolvování práv roku 1891. Tentokrát slovo nepřipadlo pouze jeho spolkovým kolegům Sokolovi, Klofáčovi, Hajnovi či Čížkovi. Naopak se ho energicky chopil on sám a velmi adekvátně řečnil, což zaujalo velkou část studentů. Vydal i publikaci *České státní právo*¹⁵ (1891), která pojednávala o uceleném

otázkách státní správy. Království mělo být rozděleno na okresy podle národnosti, dle toho jakým jazykem daný národ hovoří. To se nelíbilo českým Němcům žijících v Čechách. Ty podpořilo Prusko. František Josef I. nakonec odvolal všechny fundamentálky. Bál se pruského vlivu a případného vojenského zásahu. Tak skončil pokus o česko-rakouské vyrovnání roku 1871. Od té doby čeští politici preferovali pasivní politiku. (*Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867-1918 slovem a obrazem*. V Praze: Slovart, 2011, 25-30)

⁹ Kromě něj se v roce 1867 narodil také Karel Sokol, Přemysl Šámal a Vavro Šrobár. Tito muži výrazně přispěli a napomohli k formování budoucího Československého státu.

¹⁰ ČECHUROVÁ, Jana. *Alois Rašín: dramatický život českého politika*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1997. 11 – 12 s.

¹¹ Název Univerzita Karlova nese až od roku 1920

¹² Odjel se léčit ke své sestře do Krkonoš. Po návratu přestoupil na právnickou fakultu.

¹³ Studentský spolek, který se utvářel kolem Časopisu českého studenta. Představitelé – Sokol, Klofáč, Hajn, Čížek.

¹⁴ „Za pokrokového pokládáme toho studenta, kdo jest proti jakékoliv nadvládě národa nad národem, pohlaví nad pohlavím, třídy nad třídou; kdo pokládá náboženství za soukromou věc jednotlivcovu...; kdo vidí stát v občanstvu samém se všemi toho důsledky – a v ničem jiném; kdo jest pro nejvyšší rozvoj jednotlivce, udíleje společnosti pod ochranou vzdělaného občanstva samého a nikdy vojska.“ (ANM – A. RAŠÍN 1062 – 1113 v. ilustrační materiál 21, 1064; „Náraz“ – Rašínovo číslo. Památce velikého státního. Akademický spolek ve Vídni, str. 3

¹⁵ Po historickém úvodu, v němž zdůrazňuje význam obnovení státního práva zemí koruny české proti pouhému korunovací namnoze požadované, druhá polovice spisku je čistě politická, vykládajíc program obnovení českého státu v duchu demokratickém a svobodomyšlném se zárukou práv menšin a veškerými prospěchy, jež by tento stát skýtal svému obyvatelstvu. (HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934, s. 15)

stát právním stanovisku pokrokařského hnutí většiny mladých příslušníků¹⁶. To bylo trochu nešťastné, protože v té době navštívil Čechy císař František Josef I. Rakušané to brali jako útok proti monarchii, a tak byla brožurka zabavena a Rašín policejně vyšetřován.

Po skončení studií narukoval na jeden rok k Vídeňskému sanitárnímu vojenskému sboru. Poté, co se vrátil do Prahy, naplno rozvinul svou ctižádostivou náturu. Stal se předsedou Slavie, nastoupil do pokrokařských časopisů *Neodvislost*, *Nové proudy* a *Rozhledy*. Publikoval své články zaměřené proti staročechům¹⁷. Začalo se o něm říkat, že je pokrokař. Svůj téměř nekompromisní názor projevoval i jako právní praktikant u Zemského trestního soudu v Praze.

Rašínův vyostřený nacionalismus ho odrazoval od monarchie. Vše vyvrcholilo 17. srpna 1883¹⁸. Oslava narozenin císaře vyvolala v ulicích Prahy silné nepokoje. Lidé ničili výlohy s podobiznami císaře a monarchie. Vedlo to k vyhlášení stanného práva¹⁹ nad Prahou a byla zavedena cenzura tisku a zesílena policejní ostraha v pražských ulicích.

První vlna zatýkání vzbouřenců byla již 17. srpna téhož roku. Pro „*intelektuálního původce*“²⁰ a údajného pokrokařského vůdce Rašína si policie došla 6. října. Byl zatčen nejen za své vlastenecké smýšlení, ale i proto, že se na konci června zmocnil spolu se svými spolupracovníky policejního notesu, který obsahoval jména rebelů. Společně ho otiskli v *Pokrokových listech*. Policie je po výslechu převezla do novoměstského vězení na Karlově náměstí, kde byli vězněni dva měsíce, dokud za ně nebyla vyplacena kauce. Celkem bylo vězněno 78 členů „Omladiny“.

¹⁶ V září r. 1891 vyšlo svolání ke studentstvu, aby pořádalo, na paměť 100letého výročí král. korunovace Leopolda II., schůze státoprávní. Hlavním účelem těchto schůzí bylo připomenouti posluchačům české státní právo a nedodržení slibů císařův, v reskriptu z 12. září 1871, uznání práva království českého. (ANM – A. RAŠÍN 1062 – 1113 v. ilustrační materiál 21, 1064; „Náraz“ – Rašínovo číslo. Památce velikého státního. Akademický spolek ve Vídni, str. 4)

¹⁷ Členové Národní strany. Staročeši vycházeli ze zásad liberalismu, ale neustále hájili zájmy měšťanstva (stavovský konzervatismus). ŠAROCHOVÁ, Gabriela V. et al. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2006. 4 sv., 322 – 326 s.

¹⁸ Mezi lety 1891 – 1893 proběhly pokrokařské studentské manifestace, demonstrace v Jičíně, u Prachovských skal, na Bílé Hoře, v Říčanech a ve Strašnicích.

¹⁹ Byl vyhlášen výjimečný stav. Na sloupky byly lepeny úřední vyhlášky a úřady zastavily činnost několika časopisů: *Neodvislost*, *Nové proudy* a *Pokrokařské listy*; a také zastavena činnost různých politických spolků. Bylo zakázáno nosit spolkové odznaky, a pokud se spolek chtěl sejít, tak musel schůzi nahlásit úřadům. Přes vyhlášku Rašín převzal časopis *Poloban* v Kolíně a přejmenoval ho na *Nezávislé listy*. Tímto aktem nadále pokračoval v pokrokařském duchu do 6. října. (ŠKÁBA, Josef. *Dr. Alois Rašín*. V Praze: Státní nakladatelství, 1923, str. 9)

²⁰ HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934, s. 28

Rašín, Hajn, Škába a Veselý spolu sdíleli celu č. 83, které se říkalo „u tří zastavených redaktorů a jednoho vydavatele“²¹. Kromě Veselého byli propuštěni všichni 23. prosince 1893. Následujícího dne se dozvěděli, že byl sympatizanty pokrokářů zavražděn Rudolf Mrva²². Obvinění padlo na Rašína, Hajna a Škábu. Právě oni měli být inspirátory vraždy.

Soudní přelíčení trvalo 6 týdnů a jeho rozsudek shledával, že „Omladina“ je tajný spolek a její členové se dohromady odsuzují k 96 letům žaláře. Rašín dostal tehdy pouze dva roky a byl zbaven svého akademického a důstojnického titulu.

K odnětí svobody bylo odsouzeno 68 lidí. Rašína převezli kousek od Plzně na Bory, kde bylo vězení. Rozhodl se, že si svůj pobyt zkrátí na sedmáct měsíců, což znamenalo, že bude muset být na samotce. V době svého prvního vězení se naučil trpělivosti. Začal studovat jazyky – angličtinu, francouzštinu, ruštinu a němčinu. Také ho lákala otázka národohospodářská a rakouské zákonodárství. Čas si krátil i psaním vlastní tvorby jako byla *Obraz okolí nechanického* či překlad z francouzštiny *Marxovské sociální demokracie*. Do věznice mu chodily balíčky a jeden obzvlášť zvláštní. Byl od Tomáše Garriguea Masaryka²³. Rašín k němu choval antipatie, jelikož se Masaryk stavěl do čela mladočechů. Jeho spisy četl - *Českou otázku a Naši nynější krizi*.

V listopadu 1895 udělil císař amnestii. Rašín to bral jako žert. Měl být propuštěn devět dní po udělení amnestie. Po svém propuštění se proti amnestii ohradil.²⁴

S koncem vězení přišel konec pokroářského hnutí. Bylo rozděleno na dva proudy: radikálně-pokrokový a státoprávní. První vedl Antonín Hajn a druhý Rašín se Sokolem. Oba proudy se přes rozpory dělily nadále o tisk – *Naše doba*, *Rozhledy*, *Radikální listy*. Úplné osamostatnění nastalo až 1899, kdy se týdeník přeměnil na deník. Skončilo tak „omladinářské období“. Rašín vystoupil ze státoprávní strany i z redakce *Radikálních listů*.

V roce 1899 se oženil s Karlou Jánskou, sestrou Jana Jánského²⁵. Svatba proběhla v kostele sv. Václava na Smíchově. Domov si založili v Žitné ulici č. 9 v Praze. Během jejich manželského života se jim narodily tři děti – Ladislav²⁶, Ludmila a Miroslav.

²¹ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934, s. 29

²² Korunní svědek chystaného procesu s Omladinou, který policii tvrdil, že tento velezrádný spolek existuje.

²³ T. G. Masaryk, 1850 – 1937, od roku 1914 v emigraci, vedoucí čs. zahraničního odboje v zahraničí, v letech 1918 – 1935 prvním prezidentem Československé republiky.

²⁴ Sám o amnestii nežádal. Jejím udělením se mu vrátil zpátky doktorský titul, ne však titul důstojnický.

²⁵ MUDr. Jan Jánský – objevitel čtyř krevních skupin.

Rašín se od roku 1900 začal věnovat advokacii. Založil si na rohu ulic Myslíkovy a Křemencové advokátní kancelář. Zároveň vytvořil s bývalými kolegy²⁷ ze státoprávní strany deník *Slovo* (1901²⁸). Tentokrát nepropagoval státoprávní myšlenku, ale zabýval se otázkami českého národa. Zejména českou politickou a hospodářskou situací v rámci monarchie.

Přes přítele Preisse se setkal s Karlem Kramářem²⁹ a vstoupil do redakce *Národních listů*. Karel Kramář byl členem Mladočechů³⁰. Snažil se o změnu politické koncepce strany. Zejména „nechtěl, aby všechno se soustřeďovalo jenom na poslance, poněvadž se jim tím dávaly nemožné povinnosti (...) a vytvořiti si pro různé obory komise, kdy by se členům poskytovala příležitost pronikati ve veřejné činnosti výše, až k mandátu.“³¹ Rašína jeho koncepce zaujala³² a roku 1907 vstoupil do reorganizované Kramářovy strany.

V *Národních listech* zaujímal vůdčí místo. Propagoval zásadu, že pokud český národ má zesílit politicky, tak musí zesílit hlavně hospodářsky.³³ Na začátku roku 1910 se společně s Karlem Kramářem dělil o vlastnictví *Národních listů*³⁴. Stal se ředitelem tehdy

²⁶ Rašínův prvorozený syn Ladislav se stal právníkem a také politikem Československé národní demokracie. Sepsal otcovy paměti roku 1929. Svůj život věnoval převážně politice. Během protektorátu byl zatčen a vyslýchán kvůli slovnímu napadení Třetí říše. Tvrdil, že porušuje protektorátní autonomii. Za to ho odsoudili k trestu smrti. Trest mu byl zmírněn na 15 let vězení. Konce války se nedožil. Umřel před příchodem americké armády ve Frankfurtu nad Mohanem.

²⁷ Červinka, Kučera, Třebický a Preiss

²⁸ Tento deník se zaměřoval na veškerý český život a politiku na říšské radě. Také ho zajímala činnost české samosprávy (nejvíce pražské). Zároveň se zajímal o hospodářský a kulturní rozvoj.

²⁹ Karel Kramář (1860 – 1937), český průmyslník a politik, od roku 1891 první poslanec říšské rady za mladočeskou stranu, po válce první předseda československé vlády a představitel Národně demokratické strany.

³⁰ Členové Národní strany, která byla více radikální, a říkalo se jí svobodomyšlná. Vybudovali si vlastní stranickou strukturu založenou na územní organizaci. Od roku 1918 se stává součástí strany České státoprávní demokracie.

³¹ HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934. s. 92

³² Kramář přednesl ve Vídeňském parlamentu ideu o všeobecné volební právo. Ta se měla rozšířit a zvětšit. Lidi by mohli chodit hlasovat a ovlivnit tím českou politiku v rámci monarchie.

³³ ŠKÁBA, Josef. *Dr. Alois Rašín*. V Praze: Státní nakladatelství, 1923. s. 17

³⁴ Společně skupují *Národní listy* 5. 10. 1910 od jejich prvotních vlastníků Grégrových. Národní listy byly nejvíce uznávané noviny, které vycházeli v Čechách. Přinášely informace tuzemské a zahraniční, proto bylo důležité, aby je Kramář s Rašínem připojili ke straně. Mohli tak lépe propagovat program své strany a ovlivnit velké množství voličů.

nejvýznamnějšího českého listu a byl téměř neomezeným vládcem. O rok později se stal poslancem ve Vídeňském parlamentu³⁵ za mladočechy a zaobíral se pozitivní politikou³⁶.

Ve Vídni to začínající politik neměl jednoduché. Přes nesnáze se zapojil do daňové reformy. Společně s Vilémem Funkem vypracovali „*Malý finanční plán*“³⁷, který měl stanovit podmínky pro výběr nových daní. Oba chtěli, aby český národ z toho vyšel co nejlépe.³⁸

Roku 1913 byl v rámci Říšské rady³⁹ zřízen odbor, který se měl zabývat otázkou českoněmeckého vyrovnání. Jeho nejdůležitějším úkolem byla ochrana českého národa. Neměla být ohrožena celistvost zemí koruny české, měla být zachována právní a správní jednotu. Rakušanům šlo hlavně o udržení českých zemí pod jejich nadvládou. Nechtěli, aby český národ získal samostatnost. Plánem Říšské rady bylo, „*aby se raději vyrovnávání českoněmecké zmařilo, než aby v čemkoli bylo zadáno nárokům našim.*“⁴⁰ Rašín se těmito předlohami a návrhy dlouho dobu zaobíral. Při poradách o vyrovnání se často setkával s knížetem Thunem⁴¹, se kterým projednával české požadavky na autonomii.

Rašín práci ve Vídeňském parlamentu získal mnoho cenných rad, informací a poznatků, které využil při budování budoucího Československého státu. Sám tuto činnost hodnotil takto: „*Tyto čtyři roky považuji za základní pro svou další politickou činnost. V těchto čtyřech letech provedl jsem v tuhých bojích a polemikách revisi svých názorů a zásad, jakož i programů tehdejších stran.*“⁴²

³⁵ Říšská rada, Říšský sněm, Předlitavský parlament

³⁶ Spolupráce s vládou

³⁷ Vznikl roku 1912 a zaměřoval se na dva účely: 1. Služební pragmatika se zabývala vztahem státních úředníků a státních sluhů; 2. / *K dosažení nových příjmů pro země, těchto účelů* (ANM A. RAŠÍN, 427-472, III. Rukopisy 8, 427-438 A. RAŠÍN Řeči dr. A. Rašina, 439-467 A. Rašín Články a návrhy, 439 – 449 A. Rašín a) Národní hospodářství a finance, 439 A. Rašín: Malý finanční plán – tak. předloha 1912)

³⁸ ČECHUROVÁ, Jana. *Alois Rašín: dramatický život českého politika*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1997. s. 21

³⁹ Parlament Předlitavska

⁴⁰ ŠKÁBA, Josef. *Dr. Alois Rašín*. V Praze: Státní nakladatelství, 1923. s.18

⁴¹ Rakouský politik a ministerský předseda Předlitavska.

⁴² ŠKÁBA, Josef. *Dr. Alois Rašín*. V Praze: Státní nakladatelství, 1923. s.15 - 16

2 SVĚTOVÁ VÁLKA

Období před první světovou válkou mezi Čechy a Rakušany nebylo příliš vlídné. Tyto dva národy se navzájem tolerovaly, avšak snažily se spíše mezi sebou přežívat. Byla to doba „odcizení“. Češi po neúspěšném pokusu o česko-rakouské vyrovnání začali být vůči monarchii pasivní.

Odlišnost mezi Rakušany a Čechy nebyla nijak veliká. Měli podobné hospodářství i kulturu. Vzdělanci, kromě pár výjimek⁴³, se nezajímali o kulturu druhého národa. Všichni se snažili příliš nezasahovat do životů těch druhých. Češi se zapřísáhli, že do německého divadla nevkrócí, ač patřilo k nejlepším v Praze. Němci a Rakušané zase neprojevovali zájem o českou hudbu, která ve Vídni sklízela mnoho ohlasů.⁴⁴ Stáli na jakési „národní hranici“⁴⁵.

Situace se změnila sedmi výstřely, které zasáhly následníka rakouského trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Dne 28. června 1914 navštívil následník trůnu hlavní město Bosny, Sarajevo. Byl doprovázen svou manželkou Žofíí Chotkovou na přehlídku manévřů císařské královské armády v Bosně. Jejich životy ukončily kůlky z pistole atentátníka Gavrila Principa, který byl členem tajné organizace „Černá ruka“⁴⁶. Následník byl zasažen do ruky, jeho manželka do břicha. Po příjezdu do nemocnice se konstatovala u obou smrt.

Rakousko vydalo pro Srbsko ultimátum. Srbové měli vyřešit vraždu následníka trůnu a měli dopadnout všechny atentátníky, kteří se podíleli na sarajevském útoku. Ultimátum bylo posláno Srbsku 23. července. Srbsko se snažilo viníky dopadnout, a tak vyjít Rakousku vstříc. Nesplnilo rakouské podmínku o zákazu mobilizace armády. Přes habsburský zákaz povolali vojsko. R-U na to reagovalo přerušením diplomatických styků a 28. července 1918 mu vyhlásilo válku.

Evropa se rozdělila na dva tábory. První byly státy Dohody⁴⁷ a druhý byly státy Trojspolku⁴⁸.

⁴³ Hermann Bahr, pražští německo-židovští autoři

⁴⁴ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny zemí Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. str.128 - 131*

⁴⁵ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny zemí Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. s. 129*

⁴⁶ Tajná srbská teroristická organizace. Členové se báli rozšíření vlivu Rakousko-Uherska na Balkáně, proto plánovali atentáty na rakouské císaře. Roku 1911 na Františka Josefa I., druhý na arcivévodu Františka Ferdinanda d'Este.

⁴⁷ Státy Dohody byly Rusko, Francie, Velká Británie. K ním se připojilo Srbsko a od roku 1915 i Itálie.

Vražda následníka trůnu pouze urychlila příchod světové války. Byla to válka zákopová, která se vedla na čtyřech frontách⁴⁹. Ve válce šlo hlavně o dominantu sil, o zisk nebo ztrátu evropského území či kolonií. Trvala čtyři roky a přinesla rozpad čtyř evropských monarchií⁵⁰. V Čechách vládla napjatá atmosféra. R-U verbovalo vojáky. Mobilizace povolala kromě Rakušanů, Maďarů, Němců také Čechy a Slováky. Přes nelibost sloužit monarchii neproběhly v Čechách skoro žádné nepokoje, přesto tu byla malá vlna odporu. Češi si při verbování zpívali písničku „*červený šátečku, kolem se toč, my jdeme na Rusa, nevíme proč*“⁵¹.

Monarchie se zároveň přeměnila z dosavadní tolerantní země na nepřátelský stát. Začalo období udávání, zatýkání, otevírání dopisů, vězení a i popravování. Měli spadeno na lidi, kteří vystupovali veřejně proti císaři a monarchii. Zejména se to týkalo lidí, kteří podporovali Sokol, Rusko, panslavismus či antimilitarismus. Tisk byl cenzurován. Rakousko chtělo zabránit informacím pronikajícím z fronty. Byly vydávány pouze překroucené informace. Jedním z představitelů odboje, který se u nás během války vytvořil, byl Tomáš Garrigue Masaryk. Jeho zásluhou se v Čechách vytvořila tajná organizace Mafie v čele s Edvardem Benešem⁵².

V té době vydával dr. Alois Rašín knihu „*Politické zločiny*“⁵³. Je to jakési vademekum pro vězně odsouzené pro velezradu. Radí jim, převážně právnicky, jaká mají práva při líčení vojenského trestního soudu, ale také na co všechno mají v cele a věznici právo.

⁴⁸ Státy Trojspolku byly centrální státy: R-U, Německo a Itálie. Ta vyhlásila roku 1915 autonomii a neúčastnila se bojů. Roku 1915 vstoupila do války na straně Dohody. Naopak se k Trojspolku přidala Osmanská říše.

⁴⁹ Západní, italská, balkánská, východní. Také se válčilo v koloniích.

⁵⁰ R-U, Německa, Osmanské říše, Ruska

⁵¹ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu.* 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. s.141

⁵² LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu.* 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. s.141 - 142

⁵³ Příručka pro vězně, aby věděli, jak postupovat a jakým způsobem se hájit u vojenského soudu. Vydal ji kvůli tomu, že byl sám během války (1915 – 1917) vězněn ve Vídeňském vězení.

2.1 Situace v Čechách a Mafie

Situace v Čechách se podobala Metternichovskému absolutismu. Sílící Německo zvažovalo, že se Předlitavsko stane centralizovaným „Císařstvím rakouským“. Jediným úředním jazykem by se stala němčina, kterou by se povinně mluvilo na úřadech i na školách. Neněmecké státy by mohly používat kromě němčiny i svůj národní jazyk. Reorganizovalo se také školství. Všichni studenti, kteří by vystudovali, by měli být schopni dorozumět se německým jazykem⁵⁴.

Čechy se měly rozdělit na německou a neněmeckou část. Německou by spravovali němečtí úředníci, neněmeckou Češi. Program došel až ke změně názvu, kdy se český národ směl prohlásit pouze za kmen. Němci skandovali po vyhlášení války v ulicích Prahy i Vídně. Jejich nacionální smýšlení o velké Německé říši mělo Čechy proměnit v součást německého státu⁵⁵. R-U se proti tomu ohradilo. Nechtělo, aby se Čechy nebo jiná jeho součást připojila k Německu. Zejména proti tomu vystoupil český místodržící kníže Thun-Hohenstein. Kvůli své nemoci a vyčerpání, po letech strávených ve funkci, abdikoval. Po bitvě u Gorlice⁵⁶ 1915 nastoupil za něj hrabě Maxmilián Coudenhove⁵⁷. Začala doba zatýkání odpůrců monarchie. Vojenská policie si tak postupně došla pro Kramáře, Scheinera i Rašína.

Před jejich zatčením se vytvořil tajný domácí odboj Mafie. Jeho zakladatel byl již zmíněný T. G. Masaryk, který odjel do Anglie. V čele národního domácího odboje byl jeho přítel Eduard Beneš⁵⁸. K němu se přidali čeští představitelé.⁵⁹ Rašín se k Mafii přidal trochu později, jelikož jeho největší starost byla v první řadě o *Národní listy*. Současně byl členem rady tzv. *Desítky*, z níž později vychází Mafie.⁶⁰

⁵⁴ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993., str. 128 - 131

⁵⁵ Během Velikonoc 1916 se rakouští Němci dohodli na programu, který měl vyřešit „českou otázku“.

⁵⁶ Bitva se odehrála mezi německou, rakouskou a ruskou armádou 2. května 1915. R-U a Německo pomocí děl prolomili ruskou linii. A tak se mohli o 500 km posunout více na východ.

⁵⁷ Hrabě Maxmilián Coudenhove (1865 – 1928), hrabě a rakouský správní úředník, v letech 1915 – 1918 rakouský místopředseda v Čechách.

⁵⁸ V září 1915 musel emigrovat kvůli zatykači, který byl na něj podán. Jeho domácí odbojovou činnost přebírá Přemysl Šámal.

⁵⁹ Šámal, Kramář, Šis, Preiss a Švehla

⁶⁰ ANM A. Rašín, 1062 – 1113, V. Ilustrační materiál, k. č. 21, 1064, „Náraz“ – Rašínovou číslo. Památce velkého státníka, s. 6

Základním úkolem domácího odboje Mafie bylo udržení spojení s vojáky na frontě, shromáždění špionážních informací a zejména žádná podpora R-U⁶¹. Mělo to své důvody. Pokud by někdo z členů podporoval monarchii, tak by snažení zahraničního odboje bylo k ničemu. Masaryk měl nelehký úkol. Musel přesvědčit představitele zahraničních států o pospolitosti českého národa. Podporu našel nejprve u Anglosasů, pak v USA a po pádu carismu také v Rusku.

Kramář začal usilovat o vytvoření samostatného státu. Vstupem do Mafie byl o něco blíže k této ideje. Zaměřil se na ruské zpravodaje. Jeho informátorem byl novinář Svatkovskij.⁶² Svatkovskij telegrafoval Kramářovu ideu do Petrohradu. Kramář chtěl, aby se český národ dostal do područí ruské monarchie. Nevládl by zde král, ale místokrál – ruský velkokníže.⁶³ Masaryk s touto verzí úplně nesouhlasil a začal více navštěvovat západní mocnosti.

Rašín se v té době nejvíce věnoval opět redakci *Národních listů*. Setkal se zde i s vojákem Vladimírem Vaňkem. Tento voják dobrovolně narukoval do rakouské armády, aby zjišťoval kroky rakouských generálů. Následně byl odhalen, zatčen a poslán do Vídně. Po příjezdu vyhledal „*duši československého odboje*“, aby ji předal zprávy o průběhu bitvy⁶⁴. Byl to jeden z důkazů o poskytování informací přímo z fronty.

První společná schůze Mafie se konala počátkem března 1915. Sešli se na ní Kramář, Rašín, Scheiner, Šámal a Beneš. Zde se Rašín poprvé setkal s Edvardem Benešem. Témata, která řešili, se týkala zpravodajství, přesídlení Scheinera do Ruska, rozšíření Mafie o další členy a o získání financí. Shodli se, že dalšími členy budou Antonín Hajn a František Soukup. Tak se Mafie rozrostla o dalšího člena „*Omladiny*“. Rašín Soukupa uvítal těmito slovy: „*Tak vidíš, Františku, jak se zase scházíme; už jsme tady z Omladiny tři.*“⁶⁵

Na jaře se situace na frontě změnila, jelikož do války vstoupil bývalý rakouský spojenc, Itálie. Rusko navíc začalo vykazovat ohromné ztráty. Kramář se domníval, že jde pouze o dočasný neúspěch. Odchodem knížete Thuna z předsednického křesla Předlitavska se Kramář ocitl v těžké situaci.

⁶¹ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. Dějiny zemí Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. s. 142

⁶² Svatkovskij byl důvěrníkem ruské vlády. Udržoval styky s mladočeským poslancem dr. Frantou, dr. Třebickým a s dr. Kramářem. Začal se také stýkat s Masarykem a Benešem.

⁶³ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934., s. 142

⁶⁴ HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934. str. 145

⁶⁵ HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934. str. 148

Dne 17. května došel do Šámalova bytu, kde na něj čekal balíček s exemplářem Masarykova memoranda⁶⁶. Šámal během Kramářovi návštěvy telefonoval se Scheinerem. U něj byla policie a proběhla domovní prohlídka. Oba se rozhodli se, že se raději rozejdou do svých bytů. Kramář si uložil časopis do kapsy a vydal se do své nové vily, kde na něj už čekala policie. Byl zatčen a převezen do Vídně.

Ostatní členové Mafie už začali být na pozoru. Rašín se začal připravovat na prohlídku *Národních listů*. Dozvěděl se, že zatčení budou zbaveni i majetku, proto neváhal a přepsal ho na svou manželku. V redakci začal ničit dopisy, které by mohly jemu a dalším členům způsobit nepříjemnosti. Svým úsudkem a činem tak předešel policejní prohlídce redakce 28. června 1915. Policejní skupina v čele s vyšetřovatelem Premingerem nic nenašla a nemohla ani nic zabavit. Přes Rašínovu nepřítomnost provedli v jeho kanceláři prohlídku, ale k ničemu nedospěli. Následující dne se Rašín vrátil z Písku a přespal v hotelu, protože jeho byt byl zapečetěn. O den později se konala i u něj domovní prohlídka, ale stejně bezvýsledná jako ta v redakci. Reagoval na to slovy: „*U mne nenašli ničeho, ale zavrou mne také – právě proto, že u mne nic nenašli.*“⁶⁷ Nakonec po čtrnácti dnech byl převezen do Vídně.

Vlak, který s Rašínem a jeho vězniteli, zastavil na Vídeňském nádraží, byl očekáván Rašínovým přítelem Josefem Penížkem. Společně usedli k obědu. Po setmění, se policista v utajení zvedl a řekl Rašínovi, že je čas. Všichni mlčky vstali a Rašín s policistou se vydal do garnizonního vězení.⁶⁸

⁶⁶ Memorandum Independent Bohemia – memorandum samostatných Čech. Píše v něm, že chce, aby se Čechy staly samostatným státem. Měly by společné hranice se Srbskem. Zároveň by zde byla personální unie mezi Srbskem a Čechy.

⁶⁷ ŠKÁBA, Josef. *Dr. Alois Rašín*. V Praze: Státní nakladatelství, 1923, s. 21

⁶⁸ HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934. 150 – 151 s.

3 VĚZENÍ

Po převezení do Vídně se Rašín ocitl ve Vídeňském vězení. S Kramářem zde měli prožít zbytek života. Alois Rašín obýval po dobu věznění tři cely, dokud nezůstal v cele č. 362.⁶⁹ Ve svém dopise pro svou manželku, píše o pobytu zde. Popsal jí rozlohu cely, nábytek, snídaně, obědy i večeře a také jednodenní vycházky. Také vtipkuje nad svou situací: „*Jsem v samovazební cele, kam mně svítí do 10té hodiny dop. sluníčko velmi příjemně, pak mám chládek, čili „sedím v chládku“, jak se prostonárodně říká.*“⁷⁰. Vězni měli zákaz jakýkoliv balíků zasílaných od rodin a přátel. Teprve po rozhovoru mezi vyšetřujícím Premingerem a poslancem Františkem Udržalem mohli vězni přijímat potřebné věci, ale také mohli přijímat návštěvy. Ty byly dozorovány.

Na co však kladl vyšetřující Preminger velký důraz, bylo setkávání vězňů mezi sebou. Strážím nařizoval, aby se snažili všechny zajatce udržet v nevědomosti. Nesměli se dozvědět, že jsou všichni drženi ve stejném žaláři. Zejména se to týkalo Kramáře, Rašína a později přivezeného Červinky. Červinka zjistil, že jsou drženi ve stejném vězení všichni tři. Každý týden vězení navštěvoval holič, který měl zápisníček se jmény, koho ten den jde oholit. Pod Červinkovým jménem bylo jména Rašína.⁷¹

Rašín svůj čas trávil podobně jako na Borech. Věnoval se studii ekonomických otázek a sepsal příručku *Národní hospodářství*⁷². Tato koncepce mu pomohla při výkonu mandátu ministra financí roku 1918.

Od doby uvěznění uběhl už čtyři měsíce. Obhájce Körner předložil Rašínovi, Kramářovi a Červinkovi žalobní spis, který sčítal 106 stran, a související materiály byly přivezeny v několika krabicích. Kramář se rozčiloval, chodil po místnosti a debatoval s dr. Peutelschmidem. Upozorňoval ho na chyby v překladu žalobního spisu. Rašín pouze seděl

⁶⁹ Nejprve byl v cele č. 360 a po vynesení rozsudku se přemístil do společné cely s Červinkou a Zamazalem.

⁷⁰ RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. *Listy z vězení*. V Praze: Československý čtenář, 1937., str. 16

⁷¹ ČERVINKA, Vincenc. *Moje rakouské žaláře: vzpomínková kronika z let 1914-17*. Praha: J. Otto, 1928., str. 36 – 37

⁷² Byla to ekonomická učebnice o národním hospodářství v rakouské monarchii sepsaná Rašínem během pár měsíců. Vycházel z Josefa Kaizla a jeho knize o národním hospodářství. Podle Rašínovy knihy se dlouhá léta učilo na ekonomických školách. Obsahovala základní podmínky pro hospodářský vývoj, výroby, hodnoty, ceny, peníze, úvěry, důchod a spotřebu.

a s ironickým úsměvem se prodíral spisem. Spis pročetl velice důkladně,⁷³ což dokazovala jeho dokonalá připravenost při soudním přelíčení.

Den 6. prosince 1915 se konal proces. Předsedal mu plukovník Gustav Seydl, kterému čeští obžalovaní říkali mrož „*poněvadž jeho nos a svislý knír velmi upomínaly na toto zvíře. Zejména vždy po polední přesnídávatce, kdy zálibně mhouřil svoje malá očka a občas si zdříml.*“⁷⁴ Soud je shledal vinnými z velezrady. Karel Kramář byl obviněn jako vůdce, organizátor a návodčí podporující panslavismus, rusofilské hnutí a odtržení od rakousko-uherské monarchie. Alois Rašín se proti monarchii provinil jako vzdálený účastník, který napomáhal k vykonávání zločinu. Vincenc Červinka byl odsouzen ze zločinu vyzvědačství stejně tak jako Josef Zamazal⁷⁵. Rozsudek byl přečten 3. června 1916. Všichni byli odsouzeni k trestu smrti provazem v následujícím pořadí: Vincenc Červinka, Josef Zamazal, Dr. Alois Rašín, Dr. Karel Kramář.⁷⁶

Proti rozsudku se odvolali. Spis obsahoval neuvěřitelných 670 stran a Rašín s Körnerem na odvolání začali okamžitě pracovat. Tři dny po rozsudku byli Rašín a Červinka přestěhováni do stejné cely. Později k nim přistěhovali i čtvrtého velezrádce, kterého do té doby neznali, Josefa Zamazala. Tak všichni obývali celu až do 10. února 1917.

Rašín zprvu nebyl nadšený, že bude celu obývat s dalšími spoluvězni, protože chtěl pracovat na svých ekonomických a národohospodářských knihách, ale nakonec byl rád, že má společnost. Svou energii a čas si rozplánovali na několik částí během dne. Část věnovali práci, další část četbě, ale i oddychu nebo karetním hrám.

Odvolací řízení proběhlo 13. listopadu 1916 a týden na to byl vynesena rozsudek. V platnosti by měl tedy vzejít 20. listopadu. V noci z 20. – 21. listopadu umíral císař František Josef. Jeho ošetřující lékař doktor Kerzl odmítl, aby k panovníkovi, který ležel v agonii, někdo přišel, zejména pokud se jedná o státní záležitosti⁷⁷. Panovník František Josef I. zemřel 21. listopadu 1916 ve svých 86 letech.

⁷³ ČERVINKA, Vincenc. *Moje rakouské žaláře: vzpomínková kronika z let 1914-17*. Praha: J. Otto, 1928., str. 38

⁷⁴ ČERVINKA, Vincenc. *Moje rakouské žaláře: Vzpomínková kronika z let 1914-17*. Praha: J. Otto, 1928, s. 49

⁷⁵ Josef Zamazal byl účetní rolnické sladovny v Brodku u Přerova. Zaslal redakci Národních listů dopis o průjezdu německých rychlopalných a strojních pušek Přerovem., které byly určeny pro karpatskou frontu.

⁷⁶ RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. *Listy z vězení*. V Praze: Československý čtenář, 1937., str. 10 - 13

⁷⁷ Zástupci instance II., tedy nejvyššího zeměbranceckého soudního dvoru, poslali s žádostí o výkon rozsudku k císaři vojáky, kteří měli předat spis. Lékař jim nedovolil projít do císařského salónku, kde vladař odpočíval.

Následujícího dne se konala „slavnostní přísaha“ nového císaře Karla⁷⁸. Svou vládu započal amnestiemi. Ty udělil vězňům, kteří se provinili proti monarchii. Jejich trest by byl vymazán tehdy, pokud by z cel zamířili rovnou na bojiště a bojovali za čest monarchie na bitevních polích. Rozsudek smrti, který měl podepsat zesnulý císař, nový císař Karel odmítl. Na návrhy soudu se neohlížel. Navrhovali Kramáře pověsit nebo mu dát žalář 15 let. Rašín měl být také ve vazbě na dobu 10 let a Červinka se Zamazalem po 6 letech. Nakonec se Karel I. rozhodl všechny postupně amnestovat.

Počátkem roku 1917 byli amnestovaní vězni převezeni do žalářů, kde si měli odpykat zmírněný trest. Rašín s Kramářem odjeli v únoru do vězení v Möllersdorfu, zatímco Červinka se Zamazalem do Komárna⁷⁹.

Dle Rašínových dopisů se dozvídáme o poměrech v Möllersdorfském vězení. Bylo chladné, temné a špinavé. Rašín v tuto dobu bydlel společně s Kramářem, který měl jisté výhody. Přesto jim nebyly povoleny návštěvy ani balíky, podobně jako to bylo ve vídeňském vězení. Příchozí dopisy chodily několik dní po očekávaném příchodu. Kramář s Rašínem si čas během jarních a letních dnů krátili na zahrádce, kde pěstovali zeleninu. Vedli společné debaty o budoucím státě.

Začátkem července se mluvilo o propuštění dalších vězňů. Císař Karel udělil slíbenou amnestii i jim. Alois Rašín napsal své manželce v dopise, že je to, „*snad poslední psaní z této nesvobody (...), že to bude buď v pondělí, neb v úterý, neb v středu (...). Přiznávám, že takováto doba dvojitého postavení, doba čekání, je nepříjemná, jako každá nejistota.*“⁸⁰. Tento dopis byl datován na 9. července 1917. Propuštěn byl o den později.

⁷⁸ Poslední rakousko-uherský císař

⁷⁹ Byli zmateni, jelikož velká část vězňů byla propuštěna. Oni místo toho byli převezeni do věznic, kde si měli odpykat navrhovaný zmírněný trest.

⁸⁰ RAŠÍN, Alois. *Lista z vězení*. Praha: Nakl. pražské akciové tiskárny, 1937, 370 s.

4 REVOLUČNÍ ROKY 1917 A 1918

Koncem února 1917 proběhla v Rusku bouřlivá demonstrace, která se během několika hodin přeměnila na revoluci. Carismus byl svržen a moci se chopila *Prozatímní vláda*.⁸¹ Císař Karel I. se obával, že by něco podobného mohlo proběhnout i v nespokojeném rakouském císařství. Nástupem na trůn provedl několik reforem: zrušil trest smrti na frontě, zrušil trest smrti Kramáře a Rašína a také zamezil vynucené česko-německé vyrovnání a do funkce ministra zahraničí jmenoval Ottu Czernina⁸². Skrz příbuzné své manželky Zity z rodu Bourbon-Parma se snažil o tajné ujednání míru mezi R-U a Francií. Důležitým krokem bylo obnovení zasedání Parlamentu, v němž se mohli čeští poslanci vyslovit ohledně svých požadavků na monarchii⁸³.

V dubnu 1917 vstoupila do války USA. Češi pocítili jistou naději. Začali podněcovat svou domácí i zahraniční politickou aktivitu. Jedním ze signálů bylo vydání *Manifestu českých spisovatelů*⁸⁴ a druhým *Prohlášení českých poslanců při obnoveném zasedání říšské rady 30. května*⁸⁵. Během zasedání vystoupili čeští poslanci a požadovali své právo na sebeurčení. Mělo zahrnout slovenský národ, který žil dlouhá staletí společně s českým národem. Čechy

a Slovensko by nadále zůstávalo součástí monarchie. Ta musela být ale přetvořena ve *spolkový stát svobodných a rovnoprávných národních států*⁸⁶. Poslanec František Udržal, který reagoval na zmíněné sebeurčení a uklidňoval rakouské poslance slovy: „*Pánové se spoléhají, že u nás v Čechách dojde k nepokojům a poruchám. Nikoliv, pánové! ... V Čechách jest všechno tak zdisciplinováno a zorganizováno, že i v těch nejtěžších chvílích bude všechno fungovati jako nejdokonalejší hodiny a všechno se bude vyvíjeti beze vší poruchy*

⁸¹ Car Mikuláš II. abdikoval ve prospěch svého mladšího bratra Michaila Alexandroviče, ale i ten se rozhodl vzdát se trůnu. Tak skončila třistaletá vláda Romanovské dynastie.

⁸² Český aristokrat, diplomat před i po první světové válce

⁸³ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). 1. vyd. Praha: Libri, 2000, 24 – 25 s.

⁸⁴ První oficiální projev českého obyvatelstva, který otevřeně vyjádřil svůj nesouhlas s kroky R-U monarchie během války na českém území.

⁸⁵ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992., s. 10

⁸⁶ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 10

až k okamžiku zřízení svrchovaného českého státu.“⁸⁷ Takto si to představovali čeští poslanci v Čechách. Odbojáři v zahraničí už od listopadu 1915 si pohrávali s myšlenkou samostatného československého státu.

Po návratu z vězení je Rašínovi navrácen 22. září opět akademický titul. Svě posluchače strhl svým projevem, ve kterém poukazuje, že „...mocní tohoto světa se oddávají marným iluzím, že popravami, žaláři a perzekucí ubíjí lze hluboko zakořeněné ideje národů, že hrubá síla zvítězí na idejemi, v nich vidí národ zabezpečení své budoucnosti...“. ⁸⁸ Reaguje na popravu českých zrádců monarchie během války.

Listopadový převrat 1917 v Rusku přeměnil bývalou monarchii v bolševický stát. V březnu 1918 bolševici uzavřeli spojení se státy Dohody. Mírem začali posílat bývalé rakouské a uherské vězně zpátky do monarchie. Tak bylo posíleno rakouské vojsko. Zároveň se z východní fronty mohly přemístit armády na západní a jižní frontu a válka dál pokračovala. Rašín od revoluce opustil svou prvotní proruskou orientaci a začal se přiklánět k Masarykově západní zahraniční politice⁸⁹.

Češi opětovným narukováním na frontu stávkovali. Bolševici veřejně prohlásili, že chtějí rozložit nepřátelské státy. To strhlo českou pozornost. Tentokrát měli podporu RSFSR. Dne 6. ledna 1918 se sešli všichni čeští poslanci. Rašín se před schůzí dohodl s kolegy z Mafie. Shodli se na tom, že přichází čas, kdy má být provedeno sjednocení politických stran, což by napomohlo i k vytvoření budoucího státu. Rašín vytvořil první verzi *Tříkrálové deklarace*⁹⁰.

Shromáždění generálního sněmu říšských a zemských poslanců se konalo v Obecním domě. Řeč pronesl sociální demokrat Vlastimil Tusar. V Grégůvově sále se nesla slova, která mluvila o autonomii českého a slovenského národa pod záštitou Rakousko-Uherské monarchie. Měl vzniknout samostatný stát v hranicích historických českých a slovenských

⁸⁷ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2., opr. a dopl. vyd.* Praha: Paseka, 1993. str. 146

⁸⁸ HLAVÁČ, Miroslav. *Čeští mafiáni, 1914-1918.* 1. vyd. Karviná: Paris, 2008, 130 s.

⁸⁹ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín.* 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. str. 38

⁹⁰ „Ve čtvrtém roce hrozné světové války, která vyžádala si nesmírných obětí na životech a státcích národů, dějí se pokusy o mír. (...) Když čeští poslanci obrozeného národa našeho za války francouzsko-německé zaujali stanovisko k mezinárodním otázkám evropským, prohlásili v memorandu z 8. prosince 1870 slavnostně: „Všichni národové, ať velcí, ať malí, mají rovné právo na sebeurčení a rovnost jejich má stejně šetřena býti. Jen z uznání rovnoprávnosti a ze vzájemné vážnosti svobodného sebeurčení všech národů může vykvéstí pravá jejich svoboda a bratrství, všeobecný mír a pravá lidskost.“ (ANM A. RAŠÍN 759-863, k. č. 14, IV. Veřejná činnost Česká státoprávní demokracie rok 1918 – Národní výbor, 792-863 Rok 1918 – Národní výbor, 795 A. Rašín: *Tříkrálová deklarace (3 verze)*, s. 1

zemí. Reakce monarchie byla předvídatelná. Chápali to jako bolševický útok, proto byl dokument okamžitě zabaven. Deklarace se šířila rychleji.

Dne 9. února 1918 se vytvořila Česká státoprávní demokracie. V jejím čele byl Karel Kramář. Jeho místopředsedové byli Šámal, Hajn, Rašín a Budínský. Vznikem jedné strany se spojily dosavadní české politické strany – mladočeši, staročeši, část realistů, státoprávní pokrokaři a moravští lidoví pokrokaři. Jejich cílem bylo vytvořit demokratický samostatný český stát, který bude klást důraz na spravedlivost ke svému národu i ke všem občanům a třídám. Také diskutovali o sociálních reformách, které provedou: osmihodinová pracovní doba, zestátnění drah a dolů, pozemková reforma, atd.⁹¹

Kromě ČSD je nutné se zaměřit i na nově vzniklou organizaci – Národní výbor. Jeho sídlo bylo v Obecním domě. Vznikl 13. července 1918 a jeho úkolem byla příprava na převzetí státní moci po osamostatnění. Předsedou byl opět Kramář, místopředsedou Švehla, jednatel byl Soukup. Rašín byl členem předsednictva a zabýval se ekonomickou a hospodářskou otázkou budoucího státu.

⁹¹ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934., 224-225 s.

5 ŘÍJNOVÉ UDÁLOSTI

Přípravy pro převzetí vlády v Čechách probíhaly už od srpna 1917. K Rašínovi se dostala tajná informace z fronty. Německý generál Ludendorff dle všeho pokládal šanci na vítězství Německa za prohranou. Národní výbor se proto rozdělil na dvě části, aby přípravy mohly probíhat rychleji. První se zabývala přípravou a postupem při převzetí moci a druhá část vypracovávala politické a hospodářské návrhy opatření nového státu. Všechny návrhy se shrnuly do tzv. *základního zákona českého státu*⁹² a vypracovávali je Rašín, Šámal, Fanta, Pantůček, Pospíšil, Scheiner, Preiss a František Sís. Kromě návrhů bylo nutné určit osoby pro jednotlivé mandáty. To měli na starosti Rašín se Šámalem a Metelkou.

Dne 14. října se konala generální stávka, která byla vyhlášena pro zastavení exportu potravin z českých zemí. Vyhlásila ji Socialistická rada⁹³. Proklamaci k ní napsal František Soukup. Nevědomky nechal do oběhu uniknout důvěrné oběžníky, které vypovídaly o zabezpečení budoucího státu⁹⁴. Do textu byla zařazena věta o vzniku českého státu vyhlášeného jménem „*socialistického lidu*“⁹⁵. Rašín, po úniku tajné informace, byl nepřítel. Po rozhovoru se Soukupem začal okamžitě obvolávat instituce, aby zamezil a zastavil manifestaci. Nechtěl, aby kvůli této neplánované akci probíhaly střety lidí s policií. Rakousko na to hledělo jako na bolševický převrat. Ani nehleděli na to, že Socialistická rada, která celá pozdvižení vyvolala, svou akci likviduje. Chápali to jako přípravu pro novou „říjnovou revoluci“ tentokrát v Čechách.

Přes nepokoje v Čechách se monarchie zaměřila na východní a jižní válečnou frontu. Bulharsko kapitulovalo. Jižní fronta⁹⁶ se řítila do zkázy. Národní výbor tehdy zintenzivnil svou činnost pro přípravu vyhlášení samostatnosti.

Rašín společně se Švehlou se účastnil schůze s majorem Rudolfem Kalhousem z rakouského generálního štábu. Major jim sdělil tajné zprávy o blížícím se konci války. Žádal po českých politicích, aby apelovali na české vojáky, kteří by nastoupili službu na

⁹² LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. s. 19

⁹³ Společný orgán sociálních demokratů a českých socialistů.

⁹⁴ „Doba se naplnila! Shodili jsme již okovy poddaných rabů! Povstali jsme k samostatnosti! Z nezlomné vůle vlastní a za sankce všeho demokratického světa prohlašujeme, že tu dnes stojíme jako vykonavatelé nové státní svrchovanosti, jako občané svobodného státu československého.“ (KÁRNÍK, Zdeněk. *Socialisté na rozcestí: Habsburk, Masaryk či Šmeral*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Karolinum, 1996, s. 485)

⁹⁵ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992., s. 20

⁹⁶ Italská fronta

záchranu jižní fronty předtím, než bude rakouská armáda rozdracena. Rašín majorovi sdělil řadu svých požadavků a stížností. Pokud je monarchie přijme a vyřeší, tak teprve může vznášet nároky na české politiky. Jedním z požadavků bylo vystavění pasů pro české politiky, kteří chtěli vycestovat do Ženevy za Edvardem Benešem. Rakouská vláda jim vyhověla. Pasy pro členy Národního výboru byly vydány.

Dne 18. října změnil americký prezident Wilson svůj postoj vůči R-U. Dosud sympatizoval s habsburskou říší. Vydáním Washingtonské deklarace⁹⁷ ze 17. října se jeho pohled na svrchovanou moc monarchie vůči dalším svobodným národům změnila. Prohlásil, že „*trvati na tom, že ne on, nýbrž Čechoslováci a Jihoslováci mají býti soudci nad tím, která akce vlády rakousko-uherské uspokojí aspirace a mínění národů o jejich právech a o jejich určení jakožto člena rodiny národů.*“⁹⁸

Zahraniční Masarykova politika slavila úspěch. Během čtyř měsíců uznaly zahraniční mocnosti Československou národní radu⁹⁹. První to byli Francouzi, v srpnu Britové a Japonci a poslední Spojené státy americké, které ČNR přijaly 2. září 1918. Ani *Manifest císaře Karla I. ze dne 16. října 1918*, který sliboval svým národům autonomii při zachování dualismu, neuspěl.

Kramář s dalšími členy NV odjeli do Vídně. Rašín s nimi ve Vídni chvíli zůstal. Sešel se zde se zástupci Jihoslovanů a Poláků. Dohodli se, že budou stát při sobě a také budou negovat rakouské požadavky generálního štábu. Společným cílem byla kapitalizace Rakouska. Rašín se vydal zpátky do Prahy. Od 25. října se vlády v Národním výboru ujal Rašín, Stříbrný, Soukup a Švehla. Rakouská vláda hodlala vyjednávat o kapitulaci, kvůli hroutící se jižní frontě. Ta by se bez české vojenské pomoci neudržela.

V neděli 27. října 1918 v osm hodin večer zavolal někdo k Rašínovi domu. Byl to Vlastimil Tusar, který zůstal ve Vídni. Rašín jeho telefonát očekával. Tusar se měl sejít s plukovníkem generálního štábu Rongem. Společně měli jednat o české pomoci na jižní frontě. Po telefonu Tusar Rašínovi sděloval informace, které mu poskytl plukovník. Ronge požadoval, aby poslanci apelovali na své vojáky a ti pomohli na frontě. Tusar byl bezkompromisní a odmítl požadavek. Ronge odešel, ale záhy přišel další důstojník, který opět

⁹⁷Neboli Prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou československou. Deklaruje, že nově vzniklý stát se stane demokratickou republikou. Je připisovaná T. G. Masaryku.

⁹⁸ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934., s. 234

⁹⁹ Organizace zahraničního českého odboje. V čele stál T. G. Masaryk. Základní skupina pro vytvoření československé vlády.

naléhal na Tusara. Sdělil mu, že jde už pouze o hodiny či dny, než italská fronta bude ovládnuta vojskem Dohody. Tusarova odpověď byla stejná. Rašín po ukončení hovoru okamžitě zavolal Scheinerovi, aby spustil informační systém *Alarm* – o němž Rašín hovořil takto: „*Zřídili jsme si proto ve straně způsob podávání rychlých zpráv, jemuž jsme říkali „alarm“. Mělo při tom býti použito telefonu, cyklistů, běžců a zpráva měla býti podávána dále lavinovitě. Oznámení, že ona část programu děje se bez vědomí a souhlasu Národního výboru, že tři telefonů roztelefonováno večer a ráno do všech středisk, kde měli povinnost postarati se o dodání zprávy dál.*“¹⁰⁰ Zmobilizovala se revoluční hlídka a revoluční oddíly. Tak byl odstartován převrat. Rašín v noci z 27. na 28. října vypracovával návrh Pantůčkových prvních zákonů československého státu, aby nevzniklo bezvládí a výtržnosti.

5.1 VYHLÁŠENÍ REPUBLIKY

O půl sedmé ráno telefonoval Rašín se Soukupem. Sjednali si sraz u bytu Stříbrného, od něhož pak půjdou společně za Švehlou. U Švehly se dohodli, že Národní výbor převezme vládu a vyhlásí samostatný stát. Švehla se Soukupem zamířili do Obilního ústavu, kde zabránili dalšímu odvozu obilí do Rakouska a převzali nad ním správu. Rašín se setkal se Scheinerem v *Národních listech*. Scheiner měl za úkol obstarat od minulého večera české muže – sokoly, kteří by byli rozestaveni a byli připraveni jako vojáci pro převzetí moci státu. Společně čekali na finální potvrzení rakouské kapitulace. Dočkali se. Ve čtvrt na deset přišel stenograf od Penížka s tím, že „*poslední císař Karel přijal bez výhrady všechny podmínky Wilsonovy o samostatnosti národů.*“ Rašín nadšením vyskočil a řekl: „*Ted' k činu.*“¹⁰¹

Rašín s ostatními dojeli v automobilech před budovou místodržících. Bylo nutné, aby převzali vládu hlavně zde. Uvnitř se setkali pouze s vicepresidentem Kosinou, který zastupoval nepřítomného Maxe Coudenhova. Oznámili alespoň Kosinovi, že přebírají veřejnou správu. Coudenhova o tom informovali o den později a on na to pak následně vzpomínal: „*nejprve mně pánové oznámili, že vytvořili národní vládu. Pokud se pamatuji, učiněno toto prohlášení bez odvolání na císařský manifest; ale v následující rozpravě bylo ovšem řečeno, že zahájil-li císař utvoření národních vlád, nemůže býti věcí vídeňského ministerstva stavěti se proti tomu*“¹⁰². Pak

¹⁰⁰ RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. Paměti Dr. Aloise Rašína. 2. vyd. Brno: Bonus A, 1994. s. 209

¹⁰¹ PENÍŽEK, Josef. Alois Rašín: úvahy a vzpomínky. V Praze: Pražská akciová tiskárna, 1926, s. 33

¹⁰² HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934. s. 246

se vypravili do místodržitelství Zemské správní komise a podobně oznámili předsedovi Schönbornovi, ať nechá vyklidit sněmovnu, do té doby používanou jako sklad obilí, brambor a krup.

Okolo dvanácté hodiny přejeli z Malé strany na Václavské náměstí. Na náměstí „*vlály prapory, policejní strážníci měli již své čapky zdobené slovanskou trikolorou*“¹⁰³. Lidé se dozvěděli o Andrásyho nótě. Nóta se rovnala kapitulaci habsburské monarchie. Rašín s ostatními dojel na horní část náměstí k památníku sv. Václava. Auto zastavilo nakonec na křižovatce s Jindřiškou a Panskou ulicí. Vystoupili. Stříbrný se Soukupem společně davu oznámili, že Národní výbor přebírá funkce vlády a vyhláší samostatný Československý stát.

Odpoledne pak Národní výbor vydal provolání, které to stvrzovalo. Ozývaly se výkřiky slávy prezidentu Wilsonovi a vůdcům zahraničního odboje. Začali se ničit německé vitríny, nápisy, vzduchem létaly vojenské odznaky.¹⁰⁴ Prahou se nesly zvuky lidových národních písní. Začala nová doba, doba československého národa.

Rašín musel zamezit následnému ničení rakouských a německých nápisů, výloh, majetku. Věděl, že pokud tak neučiní, tak na bezbranný lid zaútočí maďarské vojsko, které bylo na velitelský rozkaz připraveno zasáhnout. Nabádal lid, aby oslavoval vznik republiky zpěvy, ale ne ničením majetku. V pohotovosti už byla od tří hodin maďarská vojska, která obklíčila Staroměstské náměstí. Jednatel Národního výboru zavolal generálu Zanantoni s tím, ať odvolá muže, že žádné výtržnosti lid dělat nebude. Zanantoni nařídil veliteli vojska odchod.

Odpoledne byla zveřejněna Andrássova nóta¹⁰⁵ a byly přijaty mírové podmínky. Večer se sešel Národní výbor s Vavro Šrobárem¹⁰⁶, aby podle Rašínova návrhu přijal první

¹⁰³ RAŠÍN, Alois a RAŠÍN, Ladislav, ed. Paměti Dr. Aloise Rašína. 2. vyd. Brno: Bonus A, 1994., s. 214

¹⁰⁴ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934 s. 239

¹⁰⁵ „Odpovídajíc na notu pana prezidenta Wilsona z 18. t. m., zaslanou vládě rakousko-uherské, a ve smyslu rozhodnutí pána prezidenta, pojednati odděleně s Rakousko-Uherskem o otázce příměří a míru, klade si rakousko-uherská vláda za čest prohlásiti, že stejně jako s dřívějšími projevy pana prezidenta, souhlasí také s jeho názorem, obsaženým v poslední notě o právech národů rakousko-uherských, zejména o právech Čechoslováků a Jihoslovanů.“

Poněvadž tedy Rakousko-Uhersko přijalo veškeré podmínky, na kterých učinil pan prezident závislým vstup do vyjednávání o příměří a míru, nepřekáží po názoru rakousko-uherské vlády již nic zahájení tohoto jednání. Rakousko-uherská vláda prohlašuje tudíž ochotu, aniž vyčkala výsledku jiného vyjednávání, vejíti v jednání mezi Rakousko-Uherskem a odpůřícími státy o neprodlené příměří na všech frontách rakousko-uherských, a žádá pana prezidenta Wilsona, aby ráčil učiniti příslušné přípravy.“ (¹⁰⁵ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2.*, opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. s. 155)

¹⁰⁶ Vavro Šrobár přijel 28. října do Prahy a byl kooptován za člena Národního výboru

československý zákon. Všichni jej podepsali a zákon byl vyhlášen a převrat dokončen. Psalo se v něm, že státní forma nového státu se zřídí dle dohody mezi Národním shromážděním a Národní radou, která do té doby byla v Paříži. Vznikl tak *zákon o zřízení samostatného československého státu*. Bylo v něm řečeno:

„ Čl. I. Státní formu československou státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou v Paříži.

„Čl. II. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají v platnosti.

Čl. III. Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní, župní a obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosud platných zákonů a nařízení.“¹⁰⁷

Pak Rašín pronesl *Manifest k národu*. Národní výbor ho také schválil a navrhl vylepovat. Všech pět „mužů října“ ho podepsalo. Provolání manifestu: „*Lide československý! Tvůj odvěký sen se stal skutkem. Stát československý vstoupil dnešního dne v řadu samostatných, svobodných, kulturních států světa (...) Celý svět sleduje Tvoje kroky do nového života, Tvůj postup do země zaslíbené. (...) Bud' si stále vědom, že jsi občanem českého státu nejen se všemi právy, nýbrž i povinnostmi.*“¹⁰⁸

Ve Vídni se 28. října konala schůze vlády. Na ni se dostavil Vlastimil Tusar a byl nucen vládě vysvětlit, co proběhlo v Čechách za převrat. Tusar vysvětlil předešlé události. Vláda neprojevila žádný nesouhlas pro převzetí moci Národním výborem nad veřejnou správou Čech. Přesto se český místodržící Coudenhove urychleně vrátil do Prahy. Následujícího dne jednal s představiteli Národního výboru a odmítl uznat jejich pravomoci.¹⁰⁹ K 10. listopadu 1918 zaslal Tusar Československému státu telefonogram, v němž líčil situaci ve Vídni: „*Jak*

¹⁰⁷ MARVAN, Miroslav a CHALOUPECKÝ, Josef. Dějiny pojišťovnictví v Československu. 2. díl (1918-1945). 1. vyd. Bratislava: Alfa Konti, ©1993. s. 9

¹⁰⁸ ANM, A. Rašín, V. Ilustrační materiál 1062 – 1113 k. č. 21, 1064 „Náraz“ – Rašínovo číslo. Památce velkého státníka, s. 27

¹⁰⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. České země v éře První republiky (1918-1938). Díl první, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929). 2., opr. vyd. Praha: Libri, 2003., s.37

*již asi známe, císař se vzdal a ministerstvo odstoupilo. Všude panuje nejistota jak bude dál.*¹¹⁰

Zpráva o vyhlášení republiky se rychle šířila českými zeměmi. Zřizovaly se okresní národní výbory. Národní výbor v Praze měl opatřovat do nového sestavení vlády moc zákonodárnou a výkonnou. Kvůli nepokojům, které se týkaly převratu, nechal Národní výbor tisknout letáky s vyzváním občanů o klid: „*Občané! Zachovejte klid a dbejte svědomitě všech pokynů Národního výboru*“¹¹¹.

5.2 UDÁLOSTI PO 28. ŘÍJNU 1918

Od 29. října se přeměňovala rakouská veřejná správa na československou. Národní výbor přebíral kontrolu nad *policejním ředitelstvím, vrchním zemským soudem, státním zastupitelstvím*. Jediné vojenské velitelství se stavělo Národnímu výboru na odpor. Celou noc bylo kolem něj rozestavěno vojsko. Až 30. října se dobrovolně vzdalo. Téhož dne zpráva dorazila do Ženevy, kde byla část české delegace a zahraničního odboje. Čeští zástupci svými podpisy potvrdili a podepsali prohlášení o vyhlášení samostatné československé republiky¹¹².

Slovensko 30. října 1918 vyhlásilo *Martinskou deklarací* právo na sebeurčení svého národa. Proběhlo to nezávisle na událostech, které se staly v Čechách. Na vzniku se podílely veškeré slovenské politické strany¹¹³. Uhersko proti vyhlášení deklarace nezakročilo.

Existence Národního výboru trvala už pouhých čtrnáct dní. Od 13. listopadu se Národní výbor proměnil v revoluční Národní shromáždění. První zasedání se konalo 14. listopadu 1918 v Thunovském paláci. Karel Kramář vyhlásil, že habsbursko-lotrinská dynastie je sesazena a v platnost vchází prozatímní ústava o zakotvení republikového státního zřízení. Národní shromáždění také vyhlásilo prezidentem republiky T. G. Masaryka a předsedou Národního shromáždění Františka Tomáška. V čele vlády byl Karel Kramář a kolem něj usedlo šestnáct členů kabinetu. Na schůzi proběhla volba členů předsednictva Národního shromáždění

¹¹⁰ ANM A. RAŠÍN, 759 – 863, IV. Veřejná činnost Česká státoprávní demokracie, Rok 1918 – Národní výbor, 792 – 863 Národní výbor 14, 809 A. RAŠÍN Hlášení vyslance Tusara Národnímu výboru 1918, 63., telefonogram československého plnomocněnce Tusara z Vídně

¹¹¹ ANM A. RAŠÍN, 759 – 863, k. č. 14, IV. Veřejná činnost Česká státoprávní demokracie, Rok 1918 – Národní výbor, 792 – 863 Národní výbor 14, 810 A. RAŠÍN Leták Národního výboru

¹¹² LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny země Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2.*, opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993., 157-158 s.

¹¹³ Slovenská národní rada, sociální demokraté, maďarská sociální demokratická strana (pouze formálně)

(předseda, 4 místopředsedové, 8 zapisovatelů, 4 pořadatele), volba členů státní exekutivy a složení slibu. Také byla ustanovena ústavní, finanční a sociálně-politická komise. Byl přijat zákon o zrušení šlechtických titulů a řádů, stanovena náhradní platidla¹¹⁴ a stanovena osmihodinová pracovní doba¹¹⁵.

Nejdůležitějším úkolem revolučního Národního shromáždění bylo, aby byl zabezpečen stát. Měla být vypracována ústava, která měla být základem pro konání prvních demokratických voleb v Československu. Měly být stanoveny hranice a měla být vyřešena hospodářská situace.

Připojení Slovenska k českým zemím nebylo jednoduché. Přes prvotní neutralitu ze strany Uherska se tentokrát Uhry rozhodly zakročit a Slovensko vojensky obsadit. Nátlakem Beneše na francouzské ministerstvo museli Maďaři vyklidit slovenské území. Kvůli neustálému nátlaku byla vytyčena 13. června 1919 definitivní demarkační linie na hranicích mezi Československem a Maďarskem.

Kromě Slováků do nové republiky patřili také Němci, Maďaři, Poláci a Ukrajinci. Německé obyvatelstvo žijící v Sudetech bylo proti vzniku Československa. Pomocí rakouského parlamentu si vyhlásili na území ČSR samostatné provincie – Deutschböhmen¹¹⁶, Sudetenland, Deutschsüdmähren a Böhmerwaldgau. Československá vláda proti tomuto kroku vojensky zakročila a obsadila území. Po krátkých bojích se Němci podřídili Československému státu. Ukrajinci a Rusíni žijící v Podkarpatské Rusi se k ČSR připojili 10. září 1919. O jejich připojení jednali Wilson, Masaryk a Žatkovič. Dohodli se na rusínské autonomii vůči ČSR. Poslední z velkých sporů o území a jeho připojení se vedlo o Těšínsko. Na jeho území si dělali nároky Češi i Poláci. Skrz Zemský národní výbor pro Slezsko byl spor vyřešen. ČSR získala malou část Těšínska a Polsko si přisvojilo zbytek. To se nelíbilo pražské vládě a spor pokračoval. Definitivní přidružení bohumínsko-košické části k ČSR bylo 28. července 1920¹¹⁷.

¹¹⁴ Zákon ze dne __. listopadu 1918 o zavedení obchodních platidel §1. „Zemská banka království Českého“ v Praze se zmocňuje k výdeji poukázek na vlastní bankovní pokladnu jež budou zníti na zaokrouhlenou částku, budou bezúročné a směnitelné v bankovkách Rakousko-uherské banky (...) Poukázky v § 1. zmíněné budou v území československého státu zákonným platidlem jako bankovky Rakousko-uherské banky. (ANM A. RAŠÍN, 759 – 863, IV. Veřejná činnost Česká státoprávní demokracie, Rok 1918 – Národní výbor k. č. 14, 792 – 863 Národní výbor, 850 A. RAŠÍN Návrh zákona: 1.)Jímž se zrušují šlechtictví, řády a tituly 2.) O zavedení obchodních platidel 3.) O zavedení 8 hodinové doby pracovní listopad 1918

¹¹⁵ ANM A. RAŠÍN, 759 – 863, IV. Veřejná činnost Česká státoprávní demokracie, Rok 1918 – Národní výbor k. č. 14, 792 – 863 Národní výbor, 848 A. RAŠÍN Národní shromáždění (1. schůze + denní pořádek) 1918

¹¹⁶ Sídlo v Liberci. Provincie se rozkládala v Liberecké, Ústeckém, Královéhradeckém a Plzeňském kraji.

¹¹⁷ LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny zemí Koruny české. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993., 161 – 164 s.*

ČSR musela řešit válečné škody a reparace. Dr. Hodáč zaslal ministru financí seznam škod, které se týkali jednotlivců, různých spolků, organizací, atd. Výčet zahrnoval nemovitosti a movitosti, dobytek, hospodářské stroje, umělecké předměty a sbírky, drahé předměty. Ujmy utrpěli lidé, kteří odešli na frontu, nebo se museli dobrovolně či nedobrovolně přestěhovat. Předběžný odhad činil 10 – 12 miliard franků. Ve Vídni byla zřízena reparační komise, která měla řešit vzniklé škody. Dohled nad činností reparační komise měli za Československo zajistit československá delegace, které sídlili v Lobkowitzovém paláci ve Vídni. Byli to členové všech československých ministerstvech.¹¹⁸

¹¹⁸ ANM A. RAŠÍN 890 – 942, IV. Veřejná činnost, Válečné škody, Mírová smlouva s Rakouskem, Rak. – uher. banka a její likvidace, Bankovní úřad k. č. 16; 896-900 A. RAŠÍN Reparace 1921; 896 A. RAŠÍN Inc.: Ke článku Národních listů ze dne 20. V. 1921 „Československé reparační komise ve Vídni zrušena ...“ 1921

6 POLITICKÁ ČINNOST

6.1 MINISTR FINANCÍ

Konec první světové války přinesl řadu změn. Kromě Rakousko-uherské monarchie se rozpadla také monarchie ruská, osmanská a německé království. Český a slovenský národ se spojil pod jedním územním celkem. Československá republika byla téměř celá obnovena v hranicích, jako tomu bylo za krále Karla IV. Rašín ve svém díle *Můj finanční plán* to hodnotí takto: „Převrat z 28. října 1918 politicky proveden byl hladce. Daleko obtížnější bylo uspořádání věcí hospodářských. (...) Ze dvou států různé hospodářsky spravovaných vznikl: Čechy Morava a Slezsko z Rakouska, Slovensko z Uher.“¹¹⁹

Za ministra financí byl zvolen Alois Rašín. Přesto, že v čele převratu byl právě on, který vše zorganizoval, nezískal mandát ministra vnitra, ten připadl Antonínu Švehlovi. Pro ministerstvo financí bylo zvoleno sídlo v Clam-Gallasově paláci v Husově ulici.

Ministerstvo financí bylo rozděleno na několik částí: a) *Praesidium, kde se úředníci zabývali osobními záležitostmi konceptního úřednictva ministerstva;* b) *Sekce: I. budgetní a kreditní, II. přímé daně, III. nepřímé daně, IV. poplatky;* c) *Departmenty, které byly rozděleny na Sekci I., II. III. IV.¹²⁰;* d) *Účtárna;* e) *Podatelna;* f) *Výpravna a G) Archiv¹²¹.* Rašín měl nelehký úkol. Musel vyřešit chyby způsobené válkou, aby se mohla vzchopit finanční správa. Sice průmysl byl rozvinutý, ale problém dělala měna. Byla nutná *Půjčka svobody¹²².*

Rakousko-uherská banka tiskla každým dnem miliardy bankovek. To podrývalo snahu uzdravit měnu a hrozilo nekontrolovatelnou inflací. Rašín odmítl financovat celkový dluh, který na konci války činil 172 miliard korun. Byl ochoten se podílet na splácení dluhu, který vznikl

¹¹⁹ ANM, A. RAŠÍN 420 – 426, III. Rukopisy k. č. 8, 422 A. Rašín Finanční problém poválečný, Po převratu, str. 8

¹²⁰ Sekce I. – budget, kredit, a. s. a kursy, kasovníctví, účetnictví, pense; Sekce II. – reálné daně, daně z výdělku, daně z příjmu, exekuce; Sekce III. – potravní daň, trestní záležitosti a finanční stráž, clo, monopoly; Sekce IV. – převzetí poplatku, kolky

¹²¹ ANM A. RAŠÍN, 759 – 863, IV. Veřejná činnost Česká státoprávní demokracie, Rok 1918 – Národní výbor k. č. 14, 792 – 863 Národní výbor, 862 A. RAŠÍN Ministerstvo financí, Seznamy a kvalifikace finančních a politických úředníků. Materiál sebraný před převrate, 1918, Rozdělení ministerstva financí

¹²² Po převratu bylo nutné začít s budováním orgánů a institucí nového státu. Na jejich vybudování však bylo v prvé řadě potřeba získat peníze. Proto Národní výbor a první československá vláda přijaly řadu mimořádných opatření, mezi něž patřilo i vypsání první československé půjčky národní svobody. Ta byla vyhlášena již v listopadu 1918 a celkově dosáhla výše 1 mld. 48 mil. korun. (Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. <http://1914-1918.npmk.cz/node/25>. [online]. 27.5.2015 [cit. 2015-05-27]. Dostupné z: <http://1914-1918.npmk.cz/node/25>)

před válkou, odmítal však platit bývalé monarchii za válečné půjčky. Od listopadu začal veškerou energii věnovat plánu, který měl nadobro vyvézt republiku z finančních a hospodářských nesnází. Nejprve byla provedena tezaurace. Což znamená vyjmutí hotovostních peněz z oběhu. Bankovky byly ukládány ve speciálně zřízené odúčtovací bance. Na konci ledna skoro způsobila nedostatek platidel. Tak byla finanční půda připravena pro provedení měnové reformy. Rašín byl přesvědčen, že pokud má nový stát fungovat, musí mít dobře zakotvené hospodářství, zdravou a pevnou měnu a spořádaný státní rozpočet.

V lednu 1919 napsal dr. Benešovi dopis do Paříže. Týkal se celkové analýzy poměrů ve státě a jejich diagnózy. Tvrdil, že situace je vážná. Republika údajně má tři choroby. První říká, že lidé jsou zvyklí dostávat od státu výživné a tak nemusí pracovat. Druhá je o všemohoucnosti státu. Dle něj lidé přeci nemohou myslet vážně, že stát bude spravovat veškeré podniky a vezme pod svá křídla všechn lid a bude mu platit či dokonce zlevňovat vše, co sám koupil draze. Poslední nemocí má být neposlušnost. Domníval se, že si lidé pod pojmem demokracie představují, že tu teď není žádná autorita. Shrnu to takto: „*pokud stát lidem poskytne práci, tak začnou konečně pracovat a odvádět daně, které doposud neodváděli. Tím státní rozpočet neustále kolísá a nezvětšuje se*“¹²³.

Svůj dopis zakončuje myšlenkou, že si je jist, že Československo se nebude podílet na dluzích vytvořené Rakouskem a naopak od nich dostane válečnou náhradu v podobě věcné dávky. Díky ní pak může provést svůj finanční plán. Píše mu, že ho má už velmi promyšlený. To, co by tedy nebylo kryto válečnou dávkou, muselo by být kryto dávkou ze jmění¹²⁴.

6.2 MĚNOVÁ REFORMA

Na území Československa dle odhadů obíhalo třináctkrát více korun, než tomu bylo před válkou. To mělo za následek, že ceny byly několikanásobně větší. Proto Rašín sněmovně 25. února 1919 předkládá návrh zákona¹²⁵ o okolkování bankovek, který mu dovozoval, aby vytvořil

¹²³ ANM, A. Rašín, 71 – 349, III. Korespondence, k. č. 3, 81 A. Rašín: Beneš Eduard, dr. (zprávy a stati z mírové konference v Paříži)

¹²⁴ Dávka pro vyrovnání břemena převzatých po Rakousko-uherské bance. Měly být vyměněny státovky za stažené bankovky. Zároveň měly být zadrženy a současně převzaty žirové účty a pokladniční poukázky. Přebytek měl být použit pro vyrovnání schodku státního hospodářství.

¹²⁵ „*Návrh zákona o vedení státního hospodářství pro první půlletí 1919 (...), je to prozatímní rozpočet na první půlletí 1919, opatření peněz pro státní pokladnu, zvýšení berní morálky, úprava valuty (okolkování bankovek a soupis jmění) a konečně úplný státní rozpočet na rok 1919 (...) s vydáním 6. 713,524.913Kč a schodkem nekrytým 3.901,141.413Kč.*“ (ANM A. RAŠÍN 427-472, III. Rukopisy k. č. 8, 427-438 A. RAŠÍN

československou měnu. Rašín ve svém projevu debatoval o dvou směrech: „*jeden směr žádal násilnou devalvací měny, druhý povlovné zlepšení měny. Jeden chtěl odkolkovat – ne okolkovat, nýbrž odkolkovat – náhle změnit cenu koruny podle toho, jak ta cena dnes se jeví (...), nýbrž příčinou jsou také v tom, že není zde dostatečné výroby.*“¹²⁶ Své návrhy na zlepšení kursu měny předložil sněmovně s odůvodněním, že chce, aby korunu dosáhla stejné niveay jako před válkou. Zároveň se zmínil o dávce z majetku. Měla souviset s reformou měny a vést k její nápravě¹²⁷. Druhý bod pojednával o oddělení naší měny od měny rakouské a maďarské. Mluvil o převýdaji bankovek rakousko-uherskou bankou. To znemožňovalo vytváření úroku na českých bankovních účtech. Třetí část byla věnovaná bursovní spekulaci. Vláda musela sledovat, co, kolik a jaké zboží stojí. Každý, kdo by si uložil peníze do banky, tak by očekával, že pomocí úroku (0,5 – 1%) se mu obnos zúročí. Svě peníze by se snažil člověk rozmnožit nákupem čtyřprocentních papírů. Sám by investoval finanční prostředky, jen aby mu samotné cenné papíry vynášely více, než pouhé uložené peníze na účtu. Ceny těchto papírů byly díky tomu o několik procent zvýšený, jelikož jich byl omezený počet. Tomu chtěl Rašín také předejít. Navrhl, aby byl do oběhu dán pouze omezený počet bankovek, který by byl potřebný. Lidé by byli nuceni jít do banky, kde by si půjčili již okolkované peníze kryté valuty, a tak uspokojili své potřeby.

Odpoutání od Rakousko-uherské banky mělo být provedeno už v březnu. *Prvým úkolem finanční správy muselo být, aby chyby, které byly páčány za války, byly odstraněny, nebo aby v nich nebylo pokračováno*¹²⁸. Důležité bylo rozhodnutí, jaké bankovky se vyřadí a jaké se

Řeči dr. A. Rašína, 431 – 434 Těšnopisecké zprávy Nár. shromáždění v Praze s řečmi Al. Rašína 432 Vstupní řeč dra Aloise Rašína k prvému československému státnímu rozpočtu (Vydal Politický klub Čsl. národní demokracie, Praha 1933), s. 3

¹²⁶ ANM A. RAŠÍN 427-472, III. Rukopisy k. č. 8, 427-438 A. RAŠÍN Řeči dr. A. Rašína, 431 – 434 Těšnopisecké zprávy Nár. shromáždění v Praze s řečmi Al. Rašína 433 A. Rašín: Řeč 2 25. II. 1919 při odůvodňování Zákona zmocňovacího, Těšnopisná zpráva, s. 922

¹²⁷ „*Já si představoval systém nápravy měny tak, že bychom učinili vše možné, aby koruna došla opět na svoje dřívější niveau. Ale poněvadž bychom touto cestou způsobili, že bychom všem těm, kterým říkáme obvykle „váleční zbohatlíci“, udělali z těch bezcenných papírových korun koruny dobré, musili bychom devalvací těchto válečných korun provést velkou dávkou z majetku. Neboť na věci samotné nic nemění, jestli odkolkuji koruny, anebo jestliže řeknu, že někdo rozmnožil ve válce své jmění o milion, a že je povinen zaplatit 800.000 těchto za války nabytých korun jakožto dávkou z majetku, čili, já jsem odkolkoval jeho koruny, ty individuální koruny toho zbohatlého na 1/5. (...) nepotřebovali bychom prováděti odkolkování úplně mechanicky, nýbrž, že bychom dovedli pomocí daně z majetku toto odkolkování. totiž toto znehodnocení toho majetku provést způsobem, který by byl individualizován, který by se řídil podle velikosti toho majetku a podle toho, zdali ten majetek byl nabyt před válkou, nebo ve válce.*“ (ANM A. RAŠÍN, 427-472, III. Rukopisy k. č. 8, 427-438 A. RAŠÍN Řeči dr. A. Rašína, 431 – 434 Těšnopisecké zprávy Nár. shromáždění v Praze s řečmi Al. Rašína, 433 A. Rašín: Řeč 2 25. II. 1919 při odůvodňování Zákona zmocňovacího, Těšnopisná zpráva, s. 923

¹²⁸ ANM A. Rašín, 420 – 426, III. Rukopisy k. č. 8, 422, A. Rašín: Finanční problém poválečný, Po převratu s. 8

okolkují. Vyřazeny byly 10.000 koruny a 25 a 200 koruny. Pro vykonání reformy, musela být ještě jedna důležitá podmínky splněna – teritoriální zásada. Spočívala v uznání všech bankovek, které v určitou dobu obíhaly na území Československa bez ohledu na to, zda patří Čechu nebo cizinci. Další důležitou věcí byl kolek. Rozhodovali se o metodě umístění kolku, zda má být kolek na bankovku vytištěn nebo nalepen. Rozhodli se pro jednoduchost pro nalepování kolků.

Reforma proběhla od 3. do 9. března 1919. Hranice se uzavřely. Byl vytvořen Bankovní úřad, který plnil funkci státní banky. Bylo zadrženo 3,1 mld. korun. Část jich byla okolkována a opět dána do oběhu. Rašín provedl určitá opatření, která napomohla k uzdravení měny:

A) Odpoutání našich bankovek od bankovek rakousko-uherské banky.

B) Zmenšení oběhu bankovek nuceným zadržením části oběhu, i těch, které ze žirových účtů a z pokladničních poukázek mohly býti vydány.

C) Stanovení přípustného oběhu, zamezení přímých i nepřímých zápujček státu v bankovkách, převzetí cedolového bankovníctví.

D) Stažení valut, kovových peněz domácích i cizích jednak pro obchod s cizinou, jednak pro kovový poklad.

E) Rychlé zachycení jmění, obzvláště movitého, provedením soupisu jako přípravy pro majetkovou dávku.

F) Docílení aktivního rozpočtu novými daněmi a zvýšením starých.

G) Majetkovou dávkou měly býti staženy státovky úplně, za současného zřízení cedulové banky, která by vydávala platidla plně bankovně krytá, buď v měně korunové nebo měně jiné, buď s oběhem nuceným, neb bez něho dle stavu trhu a poměrů hospodářských.¹²⁹

První dva úkoly se provedly hladce. Uzavřením hranic a okolkováním bankovek se odpoutali od Rakousko-uherské banky. Velkou část z nich zadrželi a stáhli z oběhu. Následující úkol C) se také podařil, protože se podařilo zadržet 3 miliard korun. Valuty už od října 1919 drželi ve státní pokladně: 292 milionů marek, 30 milionů švýcarských franků a 1,7 milionů amerických dolarů. Úkol E) se pojil s dávkou z majetku a Rašín ho pokládal za splněný. Předposlední úkol nebyl

¹²⁹ RAŠÍN, Alois. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920, 52-53 s.

splněn. Docílit rovnováhy se nepodařilo, protože ekonomika nebyla ještě uzdravena. Poslední úkol měl být ještě projednán.

Měnová reforma přinesla kromě zadržovaných bankovek také snahu vyřešit majetkovou daň a daň z přírůstku majetku¹³⁰ za války. K 1. březnu 1919 bylo vyhlášeno, že všichni obyvatelé bydlící na území Československa musí sepsat veškerý svůj finanční a hospodářský majetek, nenahlášený propadne. Z celé částky pohledávek se vyplatí pouze 50% a druhá půlka bude brána jako nucená půjčka státu. Kdyby se to neprovedlo, tak by „*utrpěli všichni ti, kdož před válkou nabyli pohledávek v dobré měně.*“¹³¹ Šlo o to, že někteří lidé válkou zbohatli a jiní naopak zbankrotovali. Rašín musel přijít s řešením.

Inflace znehodnotila peněžní kapitál, zatímco věcný nabyt na své hodnotě. Proto se Rašín snažil, aby měna měla stejnou niveau¹³² jako před válkou a samozřejmě byla kryta zlatem. Také ale upozornil na to, aby se umělé zvyšování měny nepojilo s daní majetkovou, ta by totiž ničila státní finance a opět by obohacovala ty, kteří se za války na majetku přizpůsobili. Dalším krokem proto musí být upevnění koruny a to na světovém trhu. Potom může dojít k dalším krokům.

Měna musí být kryta kovy¹³³. Tím se řídil a o to celou dobu usiloval. Rozhodně byl proti, aby papírové bankovky nebyly nijak kryty. Tvrdil, že lidé nemohou platit pouhými papíry, které by se pak nedaly vyplatit. To by se pak bankovka musela vykoupit, to bylo také nepřipustné, protože by měna neměla žádnou vnitřní hodnotu. Bral tuto situaci jako pouze přechodnou a čekal, dokud se měna zase neuzdraví.

Svémi opatřeními se dotkl velké části lidí. Při svém projevu 21. května 1919, kde přednesl návrh rozpočtu a začal hlásat heslo *Pracovat a šetřit*¹³⁴, si proti sobě vytvořil velký zástup lidí. Dokládá to i demonstrace před sněmovnou a následná „zlevňovací akce“, kdy lidé hromadně

¹³⁰ „Dávka z majetku a dávka z přírůstku majetku (...), jsou určeny v prvé řadě jako předpoklad pro příští nápravu měny, k vyrovnání břemen, převzatých po Rakousko-Uherské bance výměnou státovek za stažené bankovky, zadržením bankovek a převzetím žirových účtů a pokladničních poukázek.“ (ANM A. RAŠÍN 427-472, III. Rukopisy k. č. 8, 439 - 467 A. RAŠÍN Články a návrhy, 439-449 A. Rašín a) Národní hospodářství a finance, 442 A. Rašín: Dávka z majetku 1919, s. 2

¹³¹ KOLOUŠEK, Jan. Rašínova reforma měny. Praha: J. Koloušek, 1919., s. 10

¹³² Cenová hladina (francouzština)

¹³³ ANM A. RAŠÍN 890-942, IV. Veřejná činnost, Válečné škody, Mírová smlouva s Rakouskem, Reparace, Rak. - uher. banka a její likvidace, Bankovní úřad k. č. 16, 937 - 942 Články o měně, valutě, hospodářství, 937 A. RAŠÍN Mildschuh V.: K úpravě měny čl. státu

¹³⁴ JEŽEK, František. Tři: Knížečka o Dr. Karlu Kramářovi, Dr. Aloisu Rašínovi a Dr. Frant. Lukavském. Praha: Nákladem vlastním, 1936, s. 38

vcházeli do obchodů a apelovali na prodavače, aby vše prodávali za polovinu.¹³⁵ Nezůstal jen u dělnické třídy, která podle něj nepracovala, jak měla. Napadal také byrokracii a tvrdil, že „*Naše náklady na veřejnou správu jsou příliš velké, nepoměrně velké k rozsahu našeho státu.*“¹³⁶ Odůvodnil to tím, že jsou z Rakouska zvyklí mít spoustu úředníků, ale teď to velice napadá státní rozpočet. Proto by bylo nejideálnější, kdyby měli méně úředníků, ale velice práce schopných. S tím také nepochodil, naopak se stal ještě více neoblíbeným¹³⁷.

Svou měnovou odlokou vyzdvihl Československo v očích světa. Zvolil typ deflační politiky společně s Velkou Británií a zakotvil pevnou měnu na rozdíl od zbývající části Evropy, která se topila v inflaci. Vyjadřuje se k tomu slovy: „*Já jsem chtěl docílit něčeho zcela jiného. Chtěl jsem restringovati oběh na takovou míru, aby byla nouze o oběživo, aby obchodníci musili si jít vypůjčit k bankám, banky k cedulové bance, která by jim půjčila diskontem obchodní a průmyslový život více než obnášel by stálý oběh na státovkách, bylo by národohospodářsky a bankovně kryto, vplynulo by z potřeb hospodářského života, výměny statků přizpůsobovalo by se jeho potřebám, takže oběh by byl větší neb menší dle toho, byla-li by cirkulace statků větší neb menší. TO by byl mílový krok k úpravě měny.*“¹³⁸

6.3 VLÁDA BEZ RAŠÍNA

Rašínův mandát ministra financí trval od 14. listopadu 1918 do 9. července 1919. Z první vlády odešel kvůli vytvoření rudozelené koalice¹³⁹, kdy se spojila agrární a socialistická

¹³⁵ BROŽ, Ivan. Alois Rašín - ministr financí par excellence. Kapitál, 2004, 4(3), 61. s.

¹³⁶ BROŽ, Ivan. Alois Rašín - ministr financí par excellence. Kapitál, 2004, 4(3), s. 61

¹³⁷ Lidé o něm sloužili posměšnou píseň: „*V republice zadarmo nehrabe ni kuře, proto je to s rozpočtem den ode dne hůře. (...) Aby státní finance nebyly tak na psu, doktor Rašín vysmejčí každému z nás kapsu (...) Tož má starost velikou stejně jak žid jak nežid, aby se co nejrychleji mohl „odpenžit“!* (ANM, A. RAŠÍN, V. Ilustrační materiál, k. č. 21; 1113 Kuplety: J. Šváb: Čím vším je vinen ministr financí dr. Rašín?, 1 ks+1 dupl. E. Bass: Rašínovo překvapení

¹³⁸ RAŠÍN, Alois. Můj finanční plán. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920., s. 55

¹³⁹ Hlavní úkoly strany:

1. Osvobození Slovenska a jeho zabezpečení před novými eventuelními útoky
2. Obnovení průmyslové i zemědělské výroby. Přípravy k nové organizaci výrobního řádu.
3. Vypracovat návrh ústavy. Reformou správy postavit administrativu na pevný základ.
4. Uvést do rovnováhy státní rozpočet.

strana. Sám o jejich spojenectví mluvil takto: „*Pozoroval jsem již v dubnu, že se v ministerstvu nezakládá pouze, nýbrž pěstuje tajnosnubně manželství agrárně-sociální. A to tak, že mi ostatní jsme buď ignorováni nebo stavěni před hotové události. (...) Zvláště když bylo vydáno neblahé heslo, (...) dvou tříd pracujících, heslo (...) s příchutí bolševicko-sovětskou.*“¹⁴⁰

Během své první ministerské funkce udělal několik důležitých věcí. Vybudoval Bankovní úřad a poštovní spořitelnu, navrhl rozpočet pro rok 1919, osamostatnil měnu a ustálil ji vůči měnám zahraničním, uzákonil daně, atd. Odpoutal tak českou ekonomiku od rakouské. Za jediný svůj neúspěch považoval nezastavenou inflaci, která neustále znehodnocovala měnu. Rašín to ovlivnit už dále nemohl, protože odešel z vlády. Při konání prvních voleb na území Československa jeho strana prohrála a získala pouhých 9,6% hlasů. Kramářova vláda po výsledcích voleb podala 9. července demisi. Vytvořila se nová vláda s agrárníky a socialisty. Předsedal jí Vlastimil Tusar.

Tusarova vláda, přezdívaná rudo-zelená, se musela vypořádat s následky války. Vybudovala základy pro hospodářství a dle návrhů Rašínovy měnové reformy z února 1919 se jí podařilo zabrzdit inflaci, která se roku 1922 zastavila. To byl základ pro vznik československé koruny. Během jejího působení proběhla nostrifikace a pozemková reforma.

Rašín po neúspěchu Národní demokracie vystoupil z politického života a věnoval se činnosti *Národních listů*. Neodešel z politiky úplně. Postavil se do opozice levicové vládě. Socialisté kladli důraz na sociální opatření, za co je Rašín ostře kritizoval. Při svém projevu v Písku věnoval část svého proslovu kritice levicové strany. Jeden z redaktorů o něm napsal: „*Bývalý min. financí dr. Rašín na táboře v Písku věnoval skoro polovinu své řeči agrárikům. Všechnu vinu nynější drahoty svaloval na zemědělský lid, jež označoval za největší keřasy a zdražovatele všech životních potřeb.*“¹⁴¹ Rašín dával vinu nesourodé vládě, která mohla za důsledky snižování koruny a její neschopnosti zajistit nejen politickou, ale hlavně

5. Vytvořiti zákonité podmínky pro soužití a součinnost spoluobčanů jiných národností.

6. Při zachování přátelského poměru ke spojeným velmocem navázati dobré styky se soudními státy. (ANM, A. RAŠÍN, k. č. 15, 864-889, IV. Veřejná činnost: Programy vlád, Sbírký zákonů, Státní rozpočty, Kolkovací akce, vznik čs. měny; 864 A. RAŠÍN Program rudozelené koalice 1919

¹⁴⁰ PENÍŽEK, Josef. *Alois Rašín: úvahy a vzpomínky*. V Praze: Pražská akciová tiskárna, 1926., s. 34

¹⁴¹ ANM – A. RAŠÍN 1062 – 1113 v. ilustrační materiál k. č. 21, 1075 Výstřížky z tisku 1919 – 1922 (Boj v koruně „ROLE: agrární opozice)

hospodářskou stabilitu. V opozici a v novinách podporoval opatření, která byla účinná pro stát a směřovala ke konsolidaci státu.¹⁴²

Na jaře se chystaly volby do parlamentu. Strana Národní demokracie se po prvních volbách příliš neangažovala a nedělala si žádné iluze. Oproti jiným stranám šla vlastním směrem. Chtěla hospodářský individualismus, práva a nároky pro střední vrstvy. Za to sociální demokracie, která vyhrála volby 1919, se jevila jako strana plná pochopení a snahy dostat se z těžké situace po válce. Tyto volby vyhráli opět socialisté. V září 1920 podala Tusarova vláda demisi a byla ustanovena prozatímní úřednická vláda Jana Černého.

Úřednická vláda se řídila výrokem: „*vláda zákona a právního pořádku.*“¹⁴³ Národu slibovala, že se bude řídit poctivostí a činorodou prací ve prospěch všech. Ministrem financí se stal brněnský národohospodář Karel Engliš. Ekonom prosazoval exportní politiku a rozhodl se, že bude stabilizovat měnu na nižší úrovni. Koruna měla nižší hodnotu a byl usnadněn export. Rašín proti němu ústně zaútočil. Pro něj byla hodnota koruny „*výrazem hospodářské síly Československa*“¹⁴⁴, zatímco pro Engliše pouhým nástrojem pro zlepšení vývozu.

Ministr financí Engliš byl donucen k demisi. Jeho ekonomické návrhy byly zamítny představiteli politických stran, ale také ředitelem banky Jaroslavem Preissem. Na Preisse měl vliv převážně Rašín, protože byli dlouholetými přáteli již z období „*omladiny*“. Od března 1921 se Rašín jako člen „*Pětky*“ ujal hospodářské politiky.

6.4 PĚTKA

Neschopnost vlády dohodnout se na nejzákladnějších problémech, které tížily republiku, vedlo k vytvoření skupiny lidí, kteří by byli schopni vézt a řešit důležité problémy pro blaho republiky. Požadovaly se dvě podmínky: „*dosti oddanosti k obecnému dobru, aby se v jeho zájmu mohli shodnouti na společném aktuálním programu, a dosti vlivu ve vlastních stranách a klubech, aby je pro taková kompromisní řešení dovedli získati. Tak se zrodila „Pětka*““¹⁴⁵. Někteří však oponovali, že není toto sdružení uzákoněno v ústavě. Na to svým článkem reagoval jeden ze členů, Rudolf Bechyně: „*Pětka je nezbytnost, je to opačná strana chaosu. Bez Pětky*

¹⁴² LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992., 23. s

¹⁴³ HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934., s. 331

¹⁴⁴ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992., s. 24

¹⁴⁵ HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934, s. 332

budete mít z parlamentu licitační shromáždění, v němž přestává rozumná politika a počíná agitační demagogie. Neřežte větve, na níž sedíte.“¹⁴⁶

Pětka vznikla roku 1921 a byla složena z představitelů jednotlivých politických stran.

Za agrární stranu tu byl Antonín Švehla, za národní demokracii Alois Rašín, za národní socialisty J. Stříbrný, za sociální demokracii R. Bechyně a za lidovce J. Šrámek.

„Pětka“ musela rozhodovat o elementárních politických otázkách během úřednické vlády. Měla převzít zodpovědnost vlády a správu republiky. Žádná strana bez souhlasu druhých stran nesměla provádět politické akce v parlamentu. Jejich první úkol začal v lednu 1921. Prezident Masaryk velice vážně onemocněl a myslelo se, že nepřežije. Právě „Pětka“ byla pověřena, aby provedla nutná státní opatření.

V červnu 1921 vyřešila už nejdůležitější otázky týkající se financí a zásobování. Rašín se zaměřil na fungování hospodářství. Během roku 1921 se mu podařilo v republice nastolit tržní hospodářství. Upevnila se doprava, vzrostla průmyslová a zemědělská výroba.¹⁴⁷ Přes tyto úspěchy se „Pětka“ téměř rozpadla.

V září byla zvolena nová vláda v čele s Edvardem Benešem. Rašín se Švehlou do vlády nevstoupili. Chtěli zůstat v ústraní a nadále sledovat kroky nové vlády. Na post ministra financí byl dosazen Rašínův přítel Augustin Novák, přes kterého mohl zasahovat do chodu ministerstva financí. Beneš při svém prohlášení zůstal též u Rašínovy koncepce šetření: *„Chceme-li začít konsolidovat a stabilizovat stát hospodářsky a finančně, musíme především v celém státním hospodaření co nejintenzivněji a co nejdůsledněji šetřit.*“¹⁴⁸

Ve vládě z „Pětky“ zasedal pouze Šrámek, kterému bylo svěřeno ministerstvo železnic. Beneš jako předseda vlády a ministr zahraničí neměl ulehčenou pozici. Upozorňoval i na poměr mezi ním a členy „Pětky“. Předsedové politických stran se často neshodli s jejich „pětkovými“ zástupci. Beneš získal odpověď až poté, co se nejprve shodli členové „Pětky“ a své odpovědi sdělili předsedům stran. Jeho vláda trvala pouze rok.

Období od října 1922 až února 1923 je pro Rašína dobou, kdy se vrátil na post ministra financí. Kromě něho do vlády vstupují i ostatní členové „Pětky“. Antonín Švehla je předsedou

¹⁴⁶ PEROUTKA, Ferdinand a FROMKOVÁ, Jarmila, ed. Budování státu. IV., 1921-1922. 3. vyd. Praha: Lidové noviny, 1991. s. 1391

¹⁴⁷ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992., 25 – 27. s.

¹⁴⁸ ANM A. RAŠÍN 864-889, IV. Veřejná činnost, k. č. 15: Programy vlád, Sbírký zákonů, Státní rozpočty, Kolkovací akce, vznik čs. měny; 866 A. RAŠÍN Prohlášení Benešovy vlády 1921 (návrh), str. 2

vlády, Rudolf Bechyně se stal ministrem školství, Šrámek získal mandát ministra veřejného zdraví a tělovýchovy a Stříbrnému připadlo křeslo ministra železnic.¹⁴⁹

6.5 PODRUHÉ V MINISTERSKÉM KŘESLE

Alois Rašín se stal 7. října 1922 podruhé ministrem financí. Při svém jmenování naznačil, jakými směrnicemi se řídit: „*Nynější doba je nevhodná pro jakékoliv finanční experimenty. Doba k reformě naší měny nastane, až se v sousedních státech přikročí k deflaci, jako u nás, a bude tam úplně zastavena inflace. Pokud se týče devisové politiky, nutno udržovati kurs, pokud to bude možno tak, aby výchvěvy nebyly velké a průmysl měl nutnou kalkulační základnu.*“¹⁵⁰ Přebрал odpovědnost za hospodářství státu. Nebylo to lehké, protože zvyšující se hodnota koruny vedla k zmenšení konkurence československých výrobků v zahraničí. Do republiky se dostávalo o polovinu zlevněné zboží. České výrobky byly oproti nim drahé. Na světové scéně Německo přestalo platit válečné reparace a Francie proti tomu chtěla předejít předepsáním sankcí. Všechny tyto faktory přispěly ke snížené výrobě československých podnikatelů a ti začali propouštět zaměstnance. V prosinci 1922 bylo v Československé republice bez práce 438 000 lidí¹⁵¹.

Začátkem roku 1922 přišla krize, kterou Rašín dokázal za pomoci vlády a nasazením rezervní devize zastavit. Udržel hodnotu koruny na burze a zastavil tím její pokles.

K zlepšení kurzu koruny na světovém trhu nepřispěla ani rúrská krize¹⁵². Německá marka byla díky ní oslabena a znemožnila jí tak konkurenci na evropském trhu. Nejhorší stanovisko zaujímali výrobci, kteří své zboží vyváželi do zahraničí. Rašín na situaci reagoval skrz *Národní listy*: „*postavení Československa je nejtěžší, jaké si vůbec můžeme představit. Náš průmysl má malou surovinovou základnu, musí dovážet velmi mnoho surovin z ciziny (...) ať*

¹⁴⁹ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934, 353 – 355 s.

¹⁵⁰ ANM A. RAŠÍN 864-889, IV. Veřejná činnost: Programy vlád, Sbírky zákonů, Státní rozpočty, Kolkovací akce, vznik čs. měny 15; 882-885 státní rozpočty, 884 Státní rozpočet na r. 1923 (Přípravy na vládní exposé) Článek Práva Lidu 22. X. 1922 „Státní rozpočet na rok 1923“, s. 10

¹⁵¹ LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992., 28 – 29 s.

¹⁵² Obsazení Porúří francouzskými a belgickými vojsky 1923 a vyvolala v Německu ohromnou inflaci.

chceme nebo nechceme, jediná naše záchrana spočívá v tom, že budeme ve státní správě co nejintenzivněji šetřit.“¹⁵³

Stát za žádných okolností nevytiskl bankovku, která by nebyla kryta a zároveň obyvatelstvo muselo platit i daň z majetku. Stalo se tak kvůli deflaci. Některé banky dokonce nemohly vyplácet peníze, protože je neměly odkud brát. Rašín se od deflace nehodlal vzdát a naopak ji podporoval. Měla vyřešit následky inflace. Apeloval na podniky, aby snížily ceny svých výrobků, což by zvýšilo odbyt a zlepšilo výrobu. Realizátorem Rašínova plánu se stal Tomáš Baťa, který roku 1922 snížil veškerou obuv o 40%.

Tento plán měl ponechat na trhu pouze životaschopné podniky, které budou schopné konkurence i v období krize. Obyvatelstvo o Rašínovi začalo říkat: *„Korunu zdvíhal, odbyt zboží mařil, export ničil, mzdy a platy snižoval, závody zavíral, krámy vylidňoval, dluhy zvyšoval, všem ubíral, všem černé vánoce chystal*“¹⁵⁴. Stával se více neoblíbeným politikem.

Po návratu do Prahy se konalo zasedání parlamentu. Rašín předložil návrh požitkového zákona týkajícího se nemocenského pojištění veřejných zaměstnanců. Strany nesouhlasily. Ministr financí hodil aktovkou a vysokým hlasem zakřičel: *„Copak tu republiku už nikdo nemá rád?*“¹⁵⁵ Pozměněný zákon byl upraven a přijat.

Nejhorší konflikt, do kterého se Rašín pustil, se týkal legionářů. Ve vlasti se legionáři velice ctili. Byli bráni jako symbol vlastenectví a svobodného národa. Rašín toho nedbal a při Pardubickém projevu se na ně osočil svým výrokem *„Jakmile se jen trochu rozhlédnete, uvidíte, že i lidé, kteří pokryli bezesporu svoje hlavy slávou, přišli do svobodného, mladého státu, nalézajícího se v poválečných obtížích, a nastavili ruku, řkouce: Bojovali jsme za tebe, zaplat! (...) tito lidé, ať jest to, kdo chce, se zpronevěřili té první velké zásadě, na které stál náš národ (...) že to, co se dělá pro národ, se neplatí!*“¹⁵⁶

Kromě samotných legionářů¹⁵⁷, kteří si zde vytvořili také stranu s názvem Obec legionářská, se slova Rašína dotkla prezidenta. Několikrát na něj apeloval, aby se omluvil

¹⁵³ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934. s. 357

¹⁵⁴ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934. s. 368

¹⁵⁵ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934. s. 378

¹⁵⁶ HOCH, Karel. Alois Rašín: jeho život, dílo a doba. Praha: Orbis, 1934. s. 380

¹⁵⁷ Než bylo by, pane ministře, něco nečestného a odsouzeníhodného v tom, když by tito někdejší bojovníci žádali, aby jim národ podal pomocnou ruku a dopřál prostředků, by si mohli znovu založiti a zříditi svou existenci, jež válkou a poměry poválečnými byla rozvrácena, ne-li úplně zničena? Je něco nemravného v tom, když trosečník, octnuvší se v zoufalém postavení nikoliv vlastní vinou, dovolává se přispění, aby nezahynul, ale

za svůj výrok. Rašín nereagoval, protože byl zaměstnán prací o udržení koruny. Obec legionářská ho dokonce označila jako českého Mussoliniho. Nakonec se shodli, že proti němu podají hromadnou žalobu pro urážku na cti. Rašín během vánočních svátků odjel do Špindlerova mlýna. Omluvný dopis napsal 3. ledna 1923 a konkretizuje osoby, na které svým výrokem zaútočil. Byli to všichni ti, kteří jakýmkoli způsobem pomohli republice a úmyslně za to žádali odměnu. Chtěl se před legionáři veřejně obhájit, ale to už nestihl.

mohl žít a pracovat nejen v zájmu svém a své rodiny, nýbrž i na prospěch národa, pro nějž se nerozpakoval jít na smrt? (...) Nikoli, pane ministře, nenapadá nás, abychom Vás vinili a podezírali, že jste svými výroky mířil tam, kde by se musili státí krutým výsměchem obětí. (...) Avšak prosím Vás, pane ministře, abyste vysvětlil po případě doplnil svůj pardubický výrok tak, aby nebylo nedorozumění a aby zejména naši bratři nebyli uvedeni v omyl, jak jste myslil svá slova a kam jste jimi mířil. (ANM v Praze, A. RAŠÍN 301-419, II. Korespondence b/osobní T – Ž Gratulace c/ oficiální k. č. 6; 386 A. Rašín Praha Družina Čsl. legionářů 1922 -1-) ze dne 18. 12. 1922 psalo to Předsednictvo družiny Čsl. Legionářů Praha II. Č. j. 14.374

7 ROK 1923

Dne 5. ledna 1923 se chystal Rašín do práce. V devět hodin byl před jeho dům v Žitné ulici č. 9 přistaven pracovní vůz, který ho měl zavést do Clam-Gallasova paláce. Po snídani sešel po schodech dolů. Vyšel na ulici, kde stálo připravené auto s řidičem. Rašín se chystal nasednout do vozu, ale spadl k zemi. Šofér se otočil a uviděl padajícího ministra. Přiběhl k němu a snažil se mu pomoci stát. Rašín ho pouze požádal, aby ho nechal ležet.

Ministr financí byl postřelen mladým devatenáctiletým komunistickým anarchistou Josefem Šoupalem, který po dvou výstřelech utekl pryč. Byl dopaden v suterénu jednoho domu, kde se ukryl před dvěma policisty. Policejní auto s atentátníkem míjelo ulici ve stejnou chvíli, kdy u Rašína byla sanita. Postřeleného ministra lékaři převezli do Podolského sanatoria.

Po příjezdu do nemocnice byl operován. Rašína zasáhly dvě střely. První kulka uvízla v míše a přerušila činnost pohybového aparátu. Druhá poranila dutinu břišní a protrhala část orgánů.

O atentátu se dozvěděla celá republika. Kolem jeho lůžka seděla rodina. Lékaři mu nedávali mnoho šancí. Když se jeho stav stabilizoval, tak za ním přišli jeho kolegové z vlády. Navštívil ho také prezident Masaryk. Ošetřujícímu personálu i kolegům šeptal: *„Až se uzdravím, vrátím se zase do politiky a budu zase zápasit za blaho republiky a národa.“*¹⁵⁸

Zdravotní stav se horšil. Vykašlával krvavé hleny, na těle se mu objevily proleženiny a začaly se projevovat infekce. Od lékařů dostával tlumivé přípravky, ale i přesto všechno musel cítit bolesti. Po 15. únoru byl jeho stav ještě horší. Přes veškeré snahy lékařů mu nebylo pomoci.

V pátek za ním přišli jeho kolegové a přátelé. Rašín spal. Po probuzení se bavil s lékařem a zeptal se ho, co je dnes nového. Doktor Jedlička mu odpověděl, že za ním přišli jeho přátelé páni ministři – Bechyně, Stříbrný a Šrámek. Kromě jeho zdravotního stavu chtěli vyřídit pozdrav od předsedy Švehly a také chtěli vědět, zda Rašín napíše národu pár slov. Rašín souhlasil.

Jeho posledního rozhovoru pro veřejné záležitosti se ujali profesori Jedlička a Syllab. Rašín přemýšlel, jaká budou jeho poslední slova k národu. Pak dodává: *„Děkuji všem kolegům z „pětky“ ... jsou to dobří lidé ... vím, že mne mají rádi ...“* Profesor Jedlička dodává, že jsou to ale odpůrci. Rašín přikyvuje, ale hájí je tak, že *„chtějí dobro republiky ... máme k sobě důvěru ... řekněte, ať zůstanou, jak jsou ... říkat si pravdu ... budeme-li všichni držeti k sobě, udržíme republiku ... rozejdou-li se strany ve všeobecném vzájemném boji, ztratíme samostatnost ...“*.

¹⁵⁸ JEŽEK, František. Tři: Knížečka o Dr. Karlu Kramářovi, Dr. Aloisu Rašínovi a Dr. Frant. Lukavském. Praha: Nákladem vlastním, 1936, s. 42

Byla to i reakce na vystupování a vytváření nových proudů stran. Nakonec dodává, že „*politika je hrozná ... těžká ... všichni zodpovíme za osud vlasti ... politik musí mluvit pravdu ... bezohlednou ... nedovedeme-li mluvit pravdu sami sobě ... ztratíme ... ztratíme samostatnost ... jsem optimista ... věřím, že nás bude více takových ... někdy se musí pravda zamlčeti ... když jí národ nesnese ... vyčkat pravého okamžiku .. ale pak ji říci bezohledně, a to hned .. hned!*“¹⁵⁹ Zemřel na následky zranění 18. února 1923 ve 12 hodin a 45 minut.

7.1 RAŠÍNŮV VRAH

O sedm měsíců později byl soud. Dne 4. července 1923 vynesla porota nad Josefem Šoupalem rozsudek. Za svůj čin měl být popraven. Poprava se nikdy neuskutečnila, kvůli polehčujícím okolnostem. První polehčující okolnost se pojila s věkem atentátníka. V době, kdy spáchal atentát na Rašína, mu nebylo ani dvacet let, proto nemůže být odsouzen k trestu smrti. Druhá polehčující okolnost se týkala dobrovolného zatčení a otevřeného přiznání. Získal 18 let těžkého žaláře, které si měl odpykat ve věznicích v Kartouzicích a v Plzni na Borech¹⁶⁰.

Byl propuštěn roku 1942 a o dva roky později se oženil. Změnil si jména na Pravda a odstěhoval se do severních Čech. Zemřel 2. listopadu 1959 ve stejném věku jako člověk, kterého o život připravil.

Ve svém díle, které se vydalo až posmrtně, líčí vše, co ho vedlo k atentátu na Rašína. I ve své výpovědi u soudu říká: „*Stal jsem se nástrojem osudu a nestydím se za to. Nechtěl jsem zabít Rašína, chtěl jsem zabít Živnostenskou banku! Mířil jsem na člověka, jenž šel tvrdě přes lidské hoře a slzy, ale chtěl jsem zasáhnout to, co reprezentoval: kapitalismus rdousící tisíce mých bratří...*“¹⁶¹ Slova anarchokomunisty jsou jakýmsi obrazem toho, jak dopadla tíživá situace a důsledek Rašínovy reformy na ty nejbezbrannější vrstvy obyvatel.

¹⁵⁹ ŠKÁBA, Josef. Dra. Aloisa Rašína život a smrt. Praha: Československá národní demokracie, 1923, s. 15

¹⁶⁰ Stejně jako Alois Rašín v letech 1895 – 1897.

¹⁶¹ CASTLEDEN, Rodney a [z anglického originálu ... přeložil Josef OREL]. Atentáty, které změnilly svět: od antiky až po 20. století. Vyd. 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2008., str. 227

7.2 ROZLOUČENÍ

Pražský illustrovaný zpravodaj č. 117 svou titulní stranou připomínal smutnou událost z 5. ledna 1923. Ministr financí dr. Alois Rašín podlehl zraněním a po několika týdnech zemřel v Podolské nemocnici. Rašínova smrt otřásla republikou. Tři dny po jeho smrti 21. února 1923 se konal státní pohřeb.

Celý den byl naladěn do smuteční atmosféry. Tu doladřovaly rozvěšené černé prapory v ulicích Václavského náměstí. Rakev byla vystavena a obklopena květinami a vavříny na Panteonu Národního muzea. Lidé, kteří se přišli rozloučit, viděli na vysokém katafalku černou kovovou rakev. Před ní ležel erb se lvem, československý státní znak zastřešený flórem. Po stěnách visely černé drapérie. Na každé straně stála sokolská stráž. Už od předešlého dne přišlo uctít Rašínovu památku několik set tisíc lidí.

Smuteční obřad započal ve 14 hodin. K jeho hrobu se klaněl nespočet lidí. Přišli Sokolové, střelci v zelených košilích, hasiči, sládky, řezníci, elegantně upravení kominíci, elektrikáři a skauti. Nechybělo ani úřednictvo, zástupci legionářů a samozřejmě poslanci.

Nad Rašínovou památkou promluvil několik jeho politických a osobních přátel. Byli tu přátelé z jeho pokrokařských let, pak přátelé a spolupracovníci z redakce *Národních listů* a samozřejmě i jeho političtí kolegové a prezident Masaryk.

Po projevech byl před kašnu postaven pohřební vůz a za písň *Kdož sú Boží bojovníci* byla vynesena rakev ven. Bylo přesně 15 hodin a 5 minut, když scházeli s rakví po schodech dolu. Na přední část rakve byl položen zlatý věnec od pana prezidenta a příkrov zdobila kytice z červených růží a konvalinek. Do smutečního průvodu se jako první postavili Rašínovi synové Ladislav a Miroslav. Za nimi stála manželka Karla a dcera Ludmila. Společně se vydali k strašnickému krematoriu.

Pochod se táhl dolů po Václavském náměstí, přes Žitnou ulici a dále až do Strašnic. Naposledy se s ním rozloučil jeho dlouholetý přítel Antonín Hajn, který jako poslední promluvil nad rakví svého přítele. Poslední cesta velkého státníka tak byla ukončena. Na počest Aloise Rašína prezident Masaryk nechal pojmenovat vltavské nábřeží táhnoucí se od Palackého po Jiráskovo náměstí. Dodnes můžeme nalézt bustu Aloise Rašína v Žitné ulici č. 10 jako připomínku, že zde žil a pracoval jeden z nejoddanějších lidí Československé republiky.¹⁶²

¹⁶² ANM, A. RAŠÍN, 1062 – 1113, V. Ilustrovaný materiál k. č. 21, 1095 Vzpomínky na dr. A. Rašína (Výstřižky a jednotlivá čísla novin) 1923 – 1936, *Pražský illustrovaný zpravodaj*, s. 1 - 4

ZÁVĚR

Svou bakalářskou práci jsem vypracovala jako teoretickou práci. Zaměřila jsem se v ní na život Aloise Rašína. Snažila jsem se jednoduše a přehledně zachytit události, které doprovázely jeho život. Práce začala obdobím Rašínova mládí, pak následovala pokrokářská léta s prvním vězněním a první světová válka. V průběhu války byl vězněn podruhé. Chtěla jsem pomocí materiálů z jeho pozůstalosti zachytit chvíle, které prožíval během těchto let.

Snažila jsem se přenést pohled veřejnosti, jeho přátel a kolegů na tohoto českého státníka. Cílem bylo zachytit život Aloise Rašína od narození až po jeho smrt. Myslím, že jsem tento cíl splnila. Zároveň jsem vylíčila události, které se děly během jeho života a pomocí dobových novin jsem zachytila i pohled veřejnosti na jeho činy.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

Alois Rašín český politik, právník a národohospodář: výňatky z díla Aloise Rašína. Editor Ilona Bažantová. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2003, 98 s. Sborník textů. ISBN 80-86547-21-3.

Antologie československé právní vědy v letech 1918-1939. Editor Petra Skřejpková. Praha: Linde, 2009.

CASTLEDEN, Rodney. *Atentáty, které změnilý svět: od antiky až po 20. století.* Vyd. 1. Frýdek-Místek: Alpress, 2008. 393 s. ISBN 978-80-7362-621-1.

ČECHUROVÁ, Jana. *Alois Rašín: dramatický život českého politika.* Vyd. 1. Praha: Argo, 1997. 173 s., [8] s. il. a portrétů. ISBN 80-7203-061-2.

ČERVINKA, Vincenc. *Moje rakouské žaláře: vzpomínková kronika z let 1914-17.* Praha: J. Otto, 1928. 412 s.

DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Rašín, Engliš a ti druzí: československé státní rozpočty v letech 1918-1938.* Vyd. 1. V Praze: Oeconomica, 2007.

DOLEŽALOVÁ, Antonie. *Rašín, Engliš a ti druzí: konfrontace hospodářské politiky a praxe I. československé republiky ve fiskální a měnové oblasti : léta 1918-1928.* Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2002, 39 s. Studie (Národohospodářský ústav Josefa Hlávky).

FILIP, Vladimír. *I. světová válka: 1. Weltkrieg : 1914-1918.* Vyd. 1. Brno: Josef Filip, 2014, 400 s. Brno - město, lidé, události. ISBN 978-80-905166-4-9.

Finanční a hospodářská politika Československa do konce r.1921. Praha, 1922. Národohospodářská knihovna.

HLAVÁČ, Miroslav. *Čeští mafiáni, 1914-1918.* 1. vyd. Karviná: Paris, 2008.

HODNÝ, Martin. *Českoslovenští politici, 1918-1991: stručné životopisy.* 1. vyd. Praha: M. Hodný, 1991.

- HOCH, Karel. *Alois Rašín: jeho život, dílo a doba*. Praha: Orbis, 1934. 416 s.
- JÍŠA, Václav. *Měnová koncepce Aloise Rašína*. Praha: Institut ekonomie ČNB, 1993, 72 s. Výzkumné publikace, Č. 15.
- JUŘÍK, Pavel. *Historie bank a spořitelů v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Libri, 2011, 190 s. ISBN 978-80-7277-488-3
- KOLOUŠEK, Jan. *Rašínova reforma měny*. Praha: J. Koloušek, 1919. 24 s.
- KONTLER, László a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. 2., dopl. vyd. Překlad Miloslav Korbělík. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 613 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7106-616-3
- KOPEČEK, Lubomír. *Éra nevinosti: česká politika 1989-1997*. Vyd. 1. Brno: Barrister & Principal, 2010
- KUČERA, Martin. *Pokrokářské hnutí, jeho programy, vývoj a rozklad*. [S.l.: s.n.], 1991. 25 s.
- LACINA, Vlastislav. *Alois Rašín*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992. 50 s. Kdo je--; sv. 6. ISBN 80-204-0303-5.
- LÁNÍK, Jaroslav a ŠIMKOVÁ, Drahomíra. *Dějiny země Koruny české*. 2, Od nástupu osvícenství po naši dobu. 2., opr. a dopl. vyd. Praha: Paseka, 1993. 328 s. ISBN 80-85192-60-8.
- MARVAN, Miroslav a Josef CHALOUPECKÝ. *Dějiny pojišťovnictví v Československu*. 1. vyd. Bratislava: Alfa Konti, 1993, 426 s. ISBN 8088739012.
- Muži října 1918: osudy aktérů vzniku Republiky československé*. Editor Rudolf Kučera. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, 2011, 203 s. ISBN 978-80-86495-80-4.
- PENÍŽEK, Josef. *Alois Rašín: úvahy a vzpomínky*. V Praze: Pražská akciová tiskárna, 1926. 48 s.
- PENÍŽEK, Josef. *Dr. Alois Rašín: úvahy a vzpomínky*. Praha: Pražská akc. tiskárna, 1926, 48 s.

PEROUTKA, Ferdinand. *Budování státu: výbor 1918-1923*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1998. 444 s. ISBN 80-7106-313-4.

Rakousko-uherská monarchie: habsburská říše 1867-1918 slovem a obrazem. V Praze: Slovart, 2011. 335 s. ISBN 978-80-7391-532-2.

RAŠÍN, Alois. *Můj finanční plán*. Praha: Pražská akciová tiskárna, 1920. 208 s.

RAŠÍN, Alois. *Národní hospodářství*. Praha: Český čtenář, 1922. xxi, 371 s.

RAŠÍN, Alois. *Paměti Dr. Aloise Rašína*. Editor Ladislav Rašín. Praha: A. Rašín, ty. Pražská akciová tisk., 1929, 229 s.

SCHELLE, Karel. *Vznik Československé republiky 1918*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2008, 95 s. Monografie (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-000-2.

STURM, Antonín. *Alois Rašín*. [Praha]: Státní nakladatelství, 1933. [13] s.

ŠAROCHOVÁ, Gabriela V. et al. *České země v evropských dějinách*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2006. 4 sv. ISBN 80-7185-795-5.

ŠKÁBA, Josef. *Dr. Alois Rašín*. V Praze: Státní nakladatelství, 1923. 40 s. Občanská knihovna; sv. 33.

ŠKÁBA, Josef. *Dra Aloisa Rašína život a smrt*. Praha: Československá národní demokracie, 1923. 15 s.

VEBER, Václav et al. *Dějiny Rakouska*. 1. dopl. a aktualiz. vyd. [i.e. 5. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. 756 s. Dějiny států. ISBN 978-80-7422-105-7.

Archiv Národního muzea, *fond Rašín Alois*, 1870 – 1940. osobní fondy, k. č. 1 – 21, I. – VIII. (1 – 1207)

Seznam použitých internetových zdrojů

Wikipedie otevřená encyklopedie. . [online]. 26. 2.2015 [cit. 2015-05-25]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/D%C3%A1nsko-n%C4%Bmeck%C3%A1_v%C3%A1lka

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. <http://1914-1918.npmk.cz/node/25>. [online]. 27.5.2015 [cit. 2015-05-27]. Dostupné z:<http://1914-1918.npmk.cz/node/25>)

SEZNAM ZKRATEK

ČSR – Československá republika

NV – Národní výbor

R-U – Rakousko-Uhersko

RSFSR – Ruská sovětská federativní socialistická republika

ČND – Československá národní demokracie

ČNR – Československá

USA – Spojené státy americké

ČSD – Československá státoprávní demokracie

ANM – Archiv národního muzea

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Sabina Planíková

Obor: Evropská hospodářskosprávní studia

Forma studia: prezenční

Název práce: Prvorepublikový ministr financí Alois Rašín jeho život před i po první světové válce a jeho měnová reforma

Rok: 2015

Počet stran textu bez příloh: 43

Celkový počet stran příloh: 56

Počet titulů českých použitých zdrojů: 36

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 2

Vedoucí práce: PhDr. Aleš Bříza